Ministerie van Buitenlandse Zaken

Jaarbericht 2018

Procesvertegenwoordiging Hof van Justitie van de EU

caal recht | Handvest | Institutioneel recht | Intellectueel eigendom | Landbouw | Mededinging | Milieu | Privacy | Procesrecht | Sancties | Sociaal recht

Jaarbericht 2018

Procesvertegenwoordiging Hof van Justitie van de EU

Inbreng van de Nederlandse regering

Inhoudsopgave

Voorwoord 6

Hoofdstuk 1
Procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de EU 10
Plaats en bezetting 11
Zaakbehandeling 11
Totstandkoming van de Nederlandse inbreng: de ICER-H 11
Procedures voor het Hof en het Gerecht 12
- *Prejudiciële zaken* 12
- *Prejudiciële spoedprocedure en versnelde procedure* 13
- *Rechtstreekse zaken* 13
- *Advieszaken* 14

De Raadswerkgroep Hof van Justitie 14
Het EU-Agentennetwerk 15
Kennisoverdracht 15

Hoofdstuk 2
Uitspraken van het Hof van Justitie en het Gerecht van de EU 16
Asiel en Migratie 17
Bescherming persoonsgegevens 22
Burgerschap 23
Douane 24
Energie 24
Externe betrekkingen 25
Financiële markten 26
Fiscaal recht 26
Institutioneel recht 30
Intellectueel eigendom 30
Landbouw 32
Milieu 33
Procesrecht 37
Sociaal recht 37
Staatsaansprakelijkheid 38
Staatssteun 39
Strafrecht 39
Vervoer 42

Vrij verkeer – Diensten 43
Vrij verkeer – Goederen 45
Vrij verkeer – Personen 46
Doorhalingen 48
Niet-ontvankelijke beroepen 48

Bijlage 1 In 2018 afgedane zaken met Nederlandse inbreng 51

Bijlage 2 Aanhangige zaken per 1 maart 2019 waarin de Nederlandse regering meedoet 57

Bijlage 3 Statistieken van de Nederlandse inbreng bij het Hof van Justitie, het Gerecht en het EVA-Hof in 2018 65

Voorwoord

Voor u ligt het dertiende jaarbericht van de Nederlandse procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de Europese Unie. Met dit jaarbericht informeren wij u over de werkzaamheden van de Nederlandse procesvertegenwoordiging en de inbreng van de Nederlandse regering in zaken die het afgelopen jaar door het Hof van Justitie, het Gerecht en het EVA-Hof ('de Europese hoven') zijn afgedaan.

De rechtspraak van de Europese hoven is essentieel voor Nederland. Hun uitspraken dragen bij aan de rechtsontwikkeling binnen de Europese Unie en kunnen van invloed zijn op het Nederlandse recht en beleid. Zo leidt de Europese rechtspraak soms tot aanpassing van Nederlands recht of de uitvoeringspraktijk van de Nederlandse overheid. Door actief haar visie naar voren te brengen in zaken bij de Europese hoven kiest de Nederlandse regering ervoor invloed uit te oefenen op deze rechtsontwikkeling.

Onmisbaar daarbij is het werk dat de tolken en vertalers in Luxemburg verrichten. Zij zorgen voor de vertaling van de Nederlandse inbreng, zowel in de schriftelijke fase als ter zitting. Om onze dankbaarheid hiervoor te uiten hebben wij ditmaal voor de foto op de voorkant gekozen voor een blik op de zittingszaal vanuit de tolkencabines.

De ontwikkeling van het Unierecht door de Europese hoven ziet ook in 2018 weer op een breed scala aan onderwerpen, zoals migratie, intellectueel eigendom, milieu, strafrecht en sociaal recht. Met betrekking tot asiel heeft het Hof in *Gnandi* aanvaardt dat tegelijkertijd met de afwijzing van een asielverzoek een terugkeerbesluit mag worden uitgevaardigd. Op het gebied van dataprotectie oordeelde het Hof in *Wirtschaftsakademie* dat de Duitse toezichthouder voor de bescherming van persoonsgegevens kan optreden tegen zowel Facebook Ierland als de lokale beheerder van een fanpagina op Facebook. Verder oordeelde het Hof in *Commissie/Raad* dat met deelname aan de 'Commissie voor de instandhouding van de levende rijkdommen in de Antarctische Wateren' hoofdzakelijk milieudoelstellingen worden nagestreefd, en daarom onder de gedeelde bevoegdheid van de Unie en de lidstaten valt. In *Achmea* stelde het Hof vast dat het arbitragebeding in de investeringsbeschermingsovereenkomst tussen Slowakije en Nederland niet verenigbaar is met het Unierecht. In *Liga van Moskeeën* bepaalde het Hof dat een nationaal verbod op rituele slachtingen buiten erkende slachthuizen niet in strijd is de vrijheid van godsdienst. Noemenswaardig is ook dat

het Hof in *Levola* oordeelde dat de smaak van kaas in de EU niet auteursrechtelijk wordt beschermd.

Al deze en andere uitspraken in zaken waarbij de Nederlandse regering betrokken was, worden in Hoofdstuk 2 hierna besproken.

In 2018 hebben het Hof en het Gerecht 59 zaken afgedaan waaraan de Nederlandse regering een bijdrage heeft geleverd. Van de in totaal 520 prejudiciële uitspraken van het Hof zijn er 25 gewezen naar aanleiding van verwijzingen van Nederlandse rechters. Daarnaast heeft de Nederlandse regering in 4 rechtstreekse zaken geïntervenieerd ter ondersteuning van één van de hoofdpartijen bij het geschil. Het oordeel van de Europese hoven van de in dit jaarbericht besproken zaken komt in iets meer dan de helft van de zaken overeen met het door de Nederlandse regering ingebrachte standpunt.

Dit jaarbericht is ingedeeld in twee hoofdstukken. Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de werkzaamheden van de Nederlandse procesvertegenwoordiging in Luxemburg. Hoofdstuk 2 bevat de samenvattingen van alle uitspraken in zaken waaraan Nederland heeft deelgenomen. Zoals ieder jaar bestrijken deze arresten een breed scala aan onderwerpen, zoals asiel en migratie, burgerschap, douane, fiscaal recht, milieu, strafrecht en de fundamentele vrijheden.

Wij hopen dat dit jaarbericht bruikbaar en inzichtelijk is. Vragen en suggesties stellen wij op prijs en kunt u sturen naar DJZ-ER@minbuza.nl.

Ook wijzen wij u graag op de website van het Expertise Centrum Europees Recht van de afdeling Europees recht van het ministerie van Buitenlandse Zaken (www.minbuza.nl/ecer).

Den Haag, april 2019

Namens de gemachtigden bij het Hof van Justitie van de EU en het EVA-Hof,

Mielle Bulterman,
Hoofd van de afdeling Europees recht, ministerie van Buitenlandse Zaken

Jurian Langer, *Hoofd Hofcluster*
Marianne Gijzen
Joost Hoogveld
Pauline Huurnink
Marlies Noort
Michelle de Ree
Charlotte Schillemans
Esther Verschuur, *secretaris ICER-H*
Awesta Rassa, *griffier*

Hoofdstuk 1

Procesvertegenwoordiging bij het Hof van Justitie van de EU

Plaats en bezetting

Nederland is een actieve lidstaat bij de Europese hoven. Onder Europese hoven worden in de context van dit jaarbericht begrepen het Hof, het Gerecht en het EVA-Hof te Luxemburg. Door regelmatig haar visie naar voren te brengen bij deze hoven, kiest de Nederlandse regering ervoor invloed uit te oefenen op de rechtsontwikkelingen binnen de Europese Unie. In 2018 heeft het EVA-Hof een uitspraak gedaan in zaken waarin de Nederlandse regering een inbreng had.

De procesvoering namens de Nederlandse regering bij de Europese hoven wordt uitgevoerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Zaakbehandeling

Momenteel zijn acht juristen bij de afdeling Europees recht van de Directie Juridische Zaken (DJZ/ER) bij het ministerie van Buitenlandse Zaken gemachtigd om in Luxemburg op te treden namens de Nederlandse regering. Deze gemachtigden, ook wel 'agenten' genoemd, maken deel uit van het Hofcluster. Naast het Hofcluster bestaat DJZ/ER uit een Adviescluster en het Expertise Centrum Europees Recht (ECER). Het hoofd van de afdeling Europees recht is – samen met het hoofd van het Hofcluster – verantwoordelijk voor de coördinatie van de procesvoering. Samen met de andere agenten treden zij regelmatig op namens de Nederlandse regering in zaken bij de Europese hoven. Het Hofcluster wordt ondersteund door een griffier. Deze is belast met de registratie van de zaken, de stroom van processtukken van en naar de hoven, en de distributie naar de verschillende departementen. Het Hofcluster coördineert de voorbereiding en de formulering van het standpunt van de Nederlandse regering voor de Europese hoven in zowel prejudiciële als rechtstreekse zaken. Deze zaken kunnen alle mogelijke onderwerpen van het Europese recht beslaan.

Totstandkoming van de Nederlandse inbreng: de ICER-H

Beslissingen over deelname aan een procedure bij de Europese hoven worden genomen in de Interdepartementale Commissie Europees Recht – Hofzaken (ICER-H). De ICER-H is een vaste interdepartementale werkgroep waarin alle departementen zijn vertegenwoordigd. De ICER-H komt elke twee weken bijeen en wordt voorgezeten door het hoofd van de afdeling Europees recht of het hoofd van het Hofcluster. Tijdens de vergaderingen worden de bij de Europese hoven aanhangige zaken en de door deze hoven

gedane uitspraken beoordeeld op hun relevantie en mogelijke gevolgen voor Nederland. In 2018 hebben Nederlandse rechters 35 maal vragen aan het Hof gesteld. Het Hof heeft in 2018 760 zaken afgedaan, waarvan 520 prejudiciële zaken. Bij het Gerecht waren dit er 1009.

Een reden voor een Nederlandse inbreng in een bepaalde zaak kan bijvoorbeeld gelegen zijn in de mogelijke gevolgen van een uitspraak voor de Nederlandse regelgeving of het Nederlandse beleid. Ook mogelijke financiële consequenties of het streven naar de beïnvloeding van bepaalde Europese rechtsontwikkelingen in een door Nederland wenselijk geachte richting kunnen redenen zijn om in een zaak te interveniëren.

Procedures voor het Hof en het Gerecht

Prejudiciële zaken

In een prejudiciële zaak stelt een nationale rechter het Hof een vraag over de uitleg van het Unierecht. Deze procedure, die wordt geregeld in artikel 267 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), beoogt een doeltreffende en uniforme toepassing van het Europese recht te waarborgen, zodat een verschil in uitleg van het Unierecht in de diverse lidstaten wordt voorkomen. In deze procedure stelt de nationale rechter een prejudiciële vraag in een zogenaamde verwijzingsuitspraak. De term 'prejudicieel' duidt erop dat de uitspraak van het Hof over de gestelde vraag voorafgaat aan de eindbeslissing van de nationale rechter. Op deze prejudiciële vraag geeft het Hof antwoord in de vorm van een arrest of een met redenen omklede beschikking. De nationale rechter past vervolgens de gegeven uitleg toe op het nationale geschil. Aan de prejudiciële procedure kunnen de betrokken nationale procespartijen, de lidstaten en de EU-instellingen deelnemen door hun standpunt over de gestelde vragen kenbaar te maken aan het Hof. Alle nationale verwijzingsuitspraken worden door het Hof aan het Hofcluster van de afdeling Europees recht toegestuurd. Deze uitspraken worden vervolgens in de ICER-H beoordeeld op een eventueel Nederlands belang. Is er een belang voor Nederland, dan wordt besloten tot deelname aan de procedure voor het Hof.

De prejudiciële procedure kent in beginsel twee fasen: de fase van de schriftelijke opmerkingen en die van de mondelinge behandeling oftewel de zitting. Zaken kunnen evenwel zonder zitting worden afgedaan.

Lidstaten kunnen zowel in zaken van eigen bodem als in zaken afkomstig uit andere lidstaten opmerkingen indienen. In Nederlandse verwijzingsuitspraken dient de Nederlandse regering in beginsel altijd opmerkingen in.

Prejudiciële spoedprocedure en versnelde procedure

De gemiddelde looptijd van een zaak bij het Hof is 16 maanden.
De prejudiciële spoedprocedure en de versnelde procedure kunnen, bij wijze van uitzondering, deze duur aanmerkelijk verkorten. Op 1 maart 2008 is de prejudiciële spoedprocedure, de zogenaamde *Procédure Préjudicielle d'Urgence* (PPU), in werking getreden. Volgens deze procedure, vastgelegd in artikel 107 van het procesreglement van het Hof, kan een nationale rechter het Hof verzoeken om spoedbehandeling van een prejudiciële verwijzing wanneer er vragen aan de orde zijn die betrekking hebben op politiële en justitiële samenwerking in strafzaken of op visa, asiel en migratie (deel III, titel V, VWEU). In deze procedure kunnen uitsluitend de nationale procespartijen, de EU-instellingen en de lidstaat van de verwijzingsuitspraak deelnemen aan de schriftelijke fase. De overige lidstaten kunnen wel deelnemen aan de mondelinge behandeling. In 2018 heeft het Hof 4 uitspraken gedaan in prejudiciële spoedprocedures waarbij Nederland betrokken was.

Naast de spoedprocedure is er de mogelijkheid voor het Hof om een zaak versneld te behandelen. Deze versnelde procedure is verankerd in artikel 105 van het procesreglement van het Hof. Dit is de zogenaamde *Procédure Préjudicielle Accélérée* (PPA). In deze procedure kunnen wel alle lidstaten aan de schriftelijke fase meedoen. In 2018 was er geen PPA-zaak met Nederlandse inbreng bij het Hof.

Rechtstreekse zaken

Nederland kan in rechtstreekse zaken optreden als partij of als interveniënt. Als partij kan Nederland zowel optreden in de hoedanigheid van verzoeker als in de hoedanigheid van verweerder. In 2018 zijn er 5 uitspraken gedaan in rechtstreekse zaken waar Nederland aan heeft meegedaan als intervenient, 2 door het Gerecht, en 3 door het Hof.
Nederland kan in rechtstreekse zaken als verzoeker optreden middels een beroep tot nietigverklaring krachtens artikel 263 VWEU. Vaak betreffen deze zaken een beroep tegen een Commissiebesluit dat is gericht aan Nederland, bijvoorbeeld met betrekking tot staatssteun. Deze beroepen worden in de

regel door het Gerecht behandeld. Hoger beroep is doorgaans mogelijk bij het Hof.
Nederland kan zich ook als interveniënt voegen in een zaak tussen derde partijen (particulieren, lidstaten, instellingen). Een interventie dient altijd plaats te vinden ter ondersteuning van één van de partijen. Daar de mogelijkheid voor een interveniënt in een rechtstreekse procedure om eigen punten op te werpen beperkt is, wordt door lidstaten van deze mogelijkheid selectief gebruik gemaakt. In 2018 zijn 5 uitspraken gedaan in directe zaken met Nederland als interveniënt.

Ook rechtstreekse procedures kennen in de regel twee fasen: een schriftelijke en een mondelinge. De schriftelijke fase bestaat doorgaans uit twee ronden. In de eerste ronde maken de partijen hun zienswijze bekend in een verzoekschrift of verweerschrift. In de tweede schriftelijke ronde doen partijen dit middels repliek of dupliek.

Advieszaken

Op grond van artikel 218, lid 11, VWEU kunnen de lidstaten, het Europees Parlement, de Raad en de Europese Commissie bij het Hof advies inwinnen over de verenigbaarheid van een beoogde internationale overeenkomst met de EU-verdragen. Deze advisering door het Hof betreft vooral de verdeling van de bevoegdheden tussen de EU en de lidstaten. In een dergelijke adviesprocedure kunnen zowel lidstaten als instellingen interveniëren om hun visie naar voren te brengen. Advieszaken doen zich niet elk jaar voor.

De Raadswerkgroep Hof van Justitie

In deze Raadswerkgroep vinden de onderhandelingen plaats over onderwerpen die het Hof aangaan. De Nederlandse inbreng in deze Raadswerkgroep wordt geleverd door medewerkers van het Hofcluster in samenwerking met de collega's van de (beleids)directie Integratie Europa en de juridisch adviseur van de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU. De Nederlandse instructies voor de onderhandelingen worden afgestemd in de ICER-H.
In 2018 heeft de Raadswerkgroep voorstellen tot wijziging van het Statuut besproken.

Het EU-Agentennetwerk

Het Hofcluster participeert actief in het netwerk van agenten waaraan alle EU-lidstaten deelnemen. Dit informele netwerk is op Nederlands initiatief in 2002 opgericht. Er wordt binnen het netwerk (elektronisch) informatie uitgewisseld over lopende zaken. Daarnaast biedt het netwerk de gelegenheid om het optreden van de verschillende lidstaten in zaken te coördineren.
Eén- à tweemaal per jaar komen alle agenten bijeen. De Nederlandse regering wordt daarbij doorgaans vertegenwoordigd door het hoofd van de afdeling Europees recht en het hoofd van het Hofcluster. In mei 2018 vond deze bijeenkomst plaats in Sofia in het kader van het Bulgaars EU-voorzitterschap. Een tweede bijeenkomst vond – in het kader van het Oostenrijkse EU-voorzitterschap – plaats in Wenen in december 2018.

Daarnaast vinden soms bijeenkomsten in Brussel plaats ter coördinatie van standpunten in aanloop naar een zitting waaraan meerdere lidstaten en soms ook de EU-instellingen deelnemen.

Kennisoverdracht

Het Hofcluster maakt deel uit van de afdeling Europees recht. Deze afdeling is een kennisafdeling die ten dienste staat van het Nederlandse overheidsbeleid. Medewerkers van de afdeling verzorgen regelmatig lezingen en cursussen bij andere departementen en uitvoerende diensten. Leden van het Hofcluster verzorgen op regelmatige basis cursussen over de procesvoering bij het Hof en geven lezingen over de ontwikkelingen in het Unierecht, bijvoorbeeld aan universiteiten, de Academie voor Wetgeving en rechtbanken.

Er bestaan verschillende mogelijkheden om stage te lopen bij het Hofcluster. Zo bestaat de gelegenheid om de buitenstage van de opleiding tot rechter door te brengen bij het Hofcluster. Daarnaast kunnen studenten een stage lopen bij DJZ/ER om zo kennis te maken met de Europese procesvoering. In 2018 hebben 6 studentstagiaires op de afdeling meegewerkt.

Hoofdstuk 2

Uitspraken van het Hof van Justitie en het Gerecht van de EU

Asiel en Migratie

Arrest van het Hof van 25 januari 2018, F, zaak C-473/16 (Hongarije)
De Hongaarse immigratiedienst wees de asielaanvraag van F af, omdat de door hem gestelde homoseksualiteit als ongeloofwaardig werd beoordeeld. De immigratiedienst ging daarbij af op het advies van een gerechts-psycholoog. Het Hof oordeelt dat een asielzoeker niet aan psychologische tests mag worden onderworpen om zijn gestelde seksuele gerichtheid op geloofwaardigheid te toetsen. Dat is in strijd met het recht op bescherming van het privéleven. Het Hof overweegt dat in het kader van de beoordeling van een asielaanvraag vastgesteld moet worden of er vrees voor vervolging is wegens een, al dan niet toegedichte, seksuele gerichtheid. Bij die beoordeling kunnen bepaalde vormen van deskundigenonderzoek wel nuttig blijken. Bijvoorbeeld om vollediger informatie te verkrijgen over de situatie van personen met een bepaalde gerichtheid in het derde land. Zoals Nederland ook had betoogd, is het gebruik van een deskundigenonderzoek dus niet principieel uitgesloten. Van belang is dat de lidstaten steeds de grondrechten respecteren. De bevoegde autoriteit en de rechter mogen hun beslissingen voorts niet alléén baseren op de conclusies van het deskundigenonderzoek en die conclusies zijn voor hen niet bindend. Dit is in lijn met het door Nederland ingediende standpunt.

Arrest van het Hof van 12 april 2018, A en S, zaak C-550/16 (Nederland, Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Amsterdam)
A verkreeg in Nederland asiel als een niet-begeleide minderjarige vluchteling. Vervolgens deed A, inmiddels meerderjarig geworden, een verzoek tot gezinshereniging met haar ouders. Volgens de immigratiedienst kon A geen aanspraak maken op het gunstiger regime voor gezinshereniging dat geldt onder de gezinsherenigingsrichtlijn voor niet-begeleide minderjarige vluchtelingen. De vraag van de verwijzende rechter gaat over het peilmoment voor de beoordeling van de minderjarigheid om in aanmerking te komen voor dit gunstiger regime. Het Hof oordeelt dat uit de bewoordingen, de opzet en het doel van de gezinsherenigingsrichtlijn, de context en de algemene beginselen van Unierecht volgt dat de datum van indiening van het verzoek om internationale bescherming als uitgangspunt wordt genomen voor de vaststelling of de asielzoeker minderjarig is. Het Hof overweegt dat de aanvraag voor gezinshereniging echter wel binnen een redelijke termijn moet worden ingediend. Dat is in beginsel binnen drie maanden na de dag waarop

de betrokken minderjarige is erkend als vluchteling. De uitspraak is niet in overeenstemming met het Nederlandse standpunt in deze zaak.

Arrest van het Hof van 19 juni 2018, Gnandi, zaak C-181/16 (België)
Gnandi heeft in 2011 om internationale bescherming verzocht in België. In 2014 is dit verzoek afgewezen en is tegelijkertijd een terugkeerbesluit vastgesteld. Aan het Hof wordt gevraagd of het verenigbaar is met de terugkeerrichtlijn (2008/115) om een terugkeerbesluit vast te stellen zodra het asielverzoek wordt afgewezen en dus voordat de rechtsmiddelen tegen een dergelijke afwijzing zijn uitgeput. Het Hof oordeelt dat het Unierecht zich daar niet tegen verzet. Voorwaarde is wel dat er een doeltreffend rechtsmiddel openstaat met van rechtswege schorsende werking bij ten minste één rechterlijke instantie. Het Hof benadrukt dat daarbij alle rechtsgevolgen van het terugkeerbesluit moeten worden geschorst. Dit betekent onder meer dat in die periode de termijn voor vrijwillig vertrek niet ingaat en dat de betrokkene niet in bewaring mag worden gesteld met het oog op zijn verwijdering. Het oordeel van het Hof is op dit onderdeel overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 5 juli 2018, X, C-213/17 (Nederland, Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem)
De centrale vraag in deze zaak is of het in overeenstemming is met de Dublinverordening (verordening 604/2013) dat een lidstaat (in casu Italië) verantwoordelijk is geworden voor een verzoek om internationale bescherming dat een verzoeker in die lidstaat heeft ingediend, terwijl deze verzoeker in het verleden in een andere lidstaat (in casu Nederland) meerdere verzoeken om internationale bescherming heeft gedaan en in één daarvan nog een hoger beroep gaande was. Een cruciaal gegeven hierbij is dat Italië geen verzoek om terugname van de asielzoeker heeft ingediend bij Nederland. Het oordeel van het Hof is dat de lidstaat waar een nieuw verzoek om internationale bescherming is ingediend, verantwoordelijk is voor de behandeling ervan indien die lidstaat niet binnen de termijnen om terugname heeft verzocht. Dat een andere lidstaat verantwoordelijk was voor de behandeling van eerder ingediende verzoeken om internationale bescherming, en dat het hoger beroep tegen de afwijzing van een van deze verzoeken bij het verstrijken van die termijnen nog aanhangig was voor een rechterlijke instantie van die lidstaat, doet daar niet aan af. De uitspraak is overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 13 september 2018, Ahmed, zaak C-369/17 (Hongarije)
In deze zaak staat de uitleg van artikel 17 van de kwalificatierichtlijn (2011/95) centraal. Op grond van deze bepaling wordt geen subsidiaire bescherming verleend aan een vreemdeling die een 'ernstig misdrijf heeft gepleegd'. Op grond van het Hongaarse recht was deze uitzonderingsgrond van toepassing indien een misdrijf is gepleegd waarop naar Hongaars recht een gevangenisstraf van vijf jaar of meer is gesteld. Het Hof overweegt dat de Uniewetgever in artikel 17 van de kwalificatierichtlijn voor de subsidiaire beschermingsstatus vergelijkbare uitsluitingsgronden heeft willen vaststellen als voor uitsluiting van de vluchtelingenstatus. Uitsluiting van de vluchtelingenstatus moet gebaseerd zijn op een volledig onderzoek van alle omstandigheden van het individuele geval. Dit geldt dus ook voor uitsluiting van de subsidiaire beschermingsstatus. De strafmaat die op een misdrijf is gesteld, is weliswaar bijzonder belangrijk bij de beoordeling of er sprake is van een ernstig misdrijf, maar daarnaast moet ook getoetst worden aan criteria zoals de aard van het gepleegde feit, de schade die is teweeggebracht en de aard van de straf. Dit is overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Arresten van het Hof van 26 september 2018, X tegen Belastingdienst/Toeslagen, zaak C-175/17, en X en Y tegen Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, zaak C-180/17 (Nederland, Raad van State)
In deze zaken is de centrale vraag of het Unierecht vereist dat het instellen van hoger beroep in asielzaken automatisch schorsende werking heeft, dat wil zeggen zonder dat de betrokken vreemdeling daartoe een voorziening vraagt, die eventueel door de voorzieningenrechter wordt toegekend. Volgens het Hof verplicht het Unierecht daartoe niet, ook niet wanneer de betrokkene stelt dat er een ernstig risico op schending van het beginsel van non-refoulement bestaat. Hoewel lidstaten verplicht zijn te voorzien in een recht op een doeltreffend rechtsmiddel, betekent dit niet dat het ook het recht inhoudt om hoger beroep in te stellen, laat staan dat een dergelijk recht van rechtswege schorsende werking dient te hebben. Het recht op een doeltreffend rechtsmiddel wordt geëerbiedigd wanneer de verzoeker een beroep met van rechtswege schorsende werking kan instellen bij ten minste één rechterlijke instantie. Het Hof merkt daarbij nog op dat de procedure-regels voor het instellen van vorderingen ter bescherming van de rechten die particulieren aan het Unierecht ontlenen, moeten voldoen aan het gelijkwaardigheidsbeginsel en het doeltreffendheidsbeginsel. De uitspraak is overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 18 oktober 2018, E.G., zaak C-662/17 (Slovenië)
E.G., een Afghaans onderdaan, heeft in Slovenië een asielverzoek ingediend, maar dit werd afgewezen. Aan hem is wel de subsidiaire beschermingsstatus verleend. E.G. vecht de afwijzing van het asielverzoek aan. In dat kader wordt aan het Hof uitleg gevraagd van artikel 46, lid 2, tweede alinea, van de procedurerichtlijn (2013/32). Deze bepaling bevat een uitzondering op het recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel tegen een afwijzend asielbesluit indien de subsidiaire beschermingsstatus is verleend. Daarbij is wel vereist dat de rechten en voordelen die de subsidiaire beschermingsstatus biedt, daadwerkelijk gelijk zijn aan die welke op grond van het Unierecht en het toepasselijke nationale recht worden geboden uit hoofde van de vluchtelingenstatus. Daaraan is niet voldaan indien aan vluchtelingen op grond van het nationale recht een verblijfstitel voor onbepaalde tijd wordt toegekend, en aan subsidiair beschermden slechts een voor bepaalde tijd. Ook mogen er geen verschillen zijn met betrekking tot het stemrecht in de lokale verkiezingen, het recht op een paspoort en het recht op gezinshereniging. Het is daarbij niet relevant of betrokkene zich daadwerkelijk op een van die rechten van vluchtelingen beroept.
De beoordeling of voldaan is aan de gelijkheidsvoorwaarde moet namelijk worden onderzocht aan de hand van de nationale wettelijke regeling en niet in het licht van de concrete situatie van de betrokken verzoeker, aldus het Hof. Dit oordeel is geheel in lijn met het Nederlandse standpunt.

Arresten van het Hof van 7 november 2018, C en A, zaak C-257/17 en K, zaak C-484/17 (Nederland, Raad van State)
Aanleiding van beide zaken is de afwijzing van een vergunning voortgezet verblijf aan een derdelander die in het kader van gezinshereniging in Nederland verbleef. Grond voor afwijzing is dat het inburgeringsexamen niet is behaald. De Raad van State vraagt of het inburgeringsvereiste verenigbaar is met artikel 15 van de gezinsherenigingsrichtlijn (richtlijn 2003/86). Uit deze bepaling vloeit voort dat een gezinslid na vijf jaar in beginsel recht heeft op een autonome verblijfstitel. De lidstaten mogen aan de verlening ervan voorwaarden verbinden. Een lidstaat mag de verlening van deze verblijfstitel dan ook afhankelijk stellen van een inburgerings-examen. Deze verplichting mag echter niet verder gaan dan nodig is om het doel van vergemakkelijking van de integratie van de betrokken derdelanders te bereiken. Dat veronderstelt dat (1) de kennis die nodig is om het inburgeringsexamen met goed gevolg af te leggen, overeenkomt met een

basisniveau, dat (2) de door de nationale regeling opgelegde voorwaarde er niet toe leidt dat wordt belet dat een autonome verblijfstitel wordt verleend aan derdelanders die het bewijs hebben geleverd van hun wil om dat examen te behalen, en van de inspanningen die zij daarvoor hebben gedaan, dat (3) de bijzondere individuele omstandigheden naar behoren in aanmerking worden genomen, en dat (4) de kosten voor dat examen niet buitensporig zijn. In zaak C-257/17 bepaalt het Hof bovendien dat het bevoegd is uitleg te geven aan artikel 15 van de gezinsherenigingsrichtlijn indien het nationale geschil betrekking heeft op de echtgenoot van een Nederlander. Die situatie is weliswaar uitdrukkelijk van de werkingssfeer van de gezinsherenigingsrichtlijn uitgesloten, maar het Hof is toch bevoegd omdat de Nederlandse wetgever ervoor heeft gekozen het regime van de richtlijn ook op die situatie toe te passen. Tot slot oordeelt het Hof dat het verenigbaar is met de gezinsherenigingsrichtlijn dat de autonome verblijfstitel niet eerder kan worden verleend dan met ingang van de datum van de aanvraag. De uitspraken zijn in overeenstemming met de inbreng van de Nederlandse regering in deze zaken.

Arrest van het Hof van 7 november 2018, K en B, zaak C-380/17 (Nederland, Raad van State)
Aan de vader van het gezin is de subsidiaire beschermingsstatus verleend. Hij doet een verzoek om gezinshereniging voor zijn echtgenote en dochter onder het gunstige regime van artikel 12 van de gezinsherenigingsrichtlijn. Het verzoek wordt afgewezen omdat het niet binnen drie maanden na het verkrijgen van de subsidiaire beschermingsstatus was ingediend. De Raad van State vraagt het Hof of dit verenigbaar is met de gezinsherenigings-richtlijn. Hoewel de gezinsherenigingsrichtlijn niet van toepassing is op personen met de subsidiaire beschermingsstatus, acht het Hof zich bevoegd om deze vraag te beantwoorden omdat de Nederlandse wetgever ervoor heeft gekozen het regime van de richtlijn ook op deze personen toe te passen. Het Hof oordeelt dat de lidstaten verzoeken om gezinshereniging door vluchtelingen niet op grond van het gunstige regime van artikel 12 van de gezinsherenigingsrichtlijn hoeven te behandelen wanneer die na het verstrijken van de driemaandentermijn uit artikel 12, lid 1, derde alinea, van de gezinsherenigingsrichtlijn zijn ingediend. Dan moet wel de mogelijkheid bestaan om een nieuw verzoek te doen op basis van het reguliere gezins-herenigingsregime. Voorwaarden zijn verder dat 1) de termijnoverschrijding niet als weigeringsgrond wordt gehanteerd in geval van objectieve verschoonbaarheid, dat 2) de betrokkenen volledig worden geïnformeerd

over de gevolgen van de afwijzing en de maatregelen om alsnog voor gezinshereniging in aanmerking te komen, en dat 3) de gunstiger voorwaarden voor het recht op gezinshereniging voor vluchtelingen onder de artikelen 10 en 11 of artikel 12, lid 2, van de gezinsherenigingsrichtlijn blijven gelden. De uitspraak is in lijn met de inbreng van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 13 november 2018 in gevoegde zaken, X C-47/17 en X C-48/17 (Nederland, Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem)

Aanleiding van deze zaken zijn de asielverzoeken van personen die eerder al in Duitsland (C-47/17) respectievelijk Italië (C-48/17) asielverzoeken hebben ingediend. Dit blijkt uit de treffers in het Eurodac-systeem. Nederland verzocht deze landen om terugname. Duitsland wees het verzoek na tweeëneenhalve maand af, waarop Nederland het verzoek opnieuw indiende. Italië stemde uiteindelijk in januari 2016 in met terugname, meer dan een half jaar na het asielverzoek in Nederland. De Rechtbank vraagt het Hof uitleg over de termijnen die gelden in het kader van deze terugname-verzoeken, en welke gevolgen moeten worden verbonden aan overschrijding daarvan. Moet de verzoekende lidstaat dan de zaak behandelen of is de aangezochte lidstaat verantwoordelijk? Het Hof wijst op de termijnen in de Dublinverordening (604/2013) en de daarbij behorende uitvoerings-verordening (118/2014). Volgens het Hof moet een lidstaat zich in geval van een verzoek tot overname door een verantwoordelijke lidstaat in een geest van loyale samenwerking inzetten om binnen de termijnen in de EU-wetgeving te antwoorden. Doet de lidstaat dat niet, dan dient, wanneer de procedure voor heroverweging definitief is geëindigd, de verzoekende lidstaat als verantwoordelijk voor de behandeling van het verzoek om internationale bescherming te worden aangemerkt. De uitspraak is niet in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering.

Bescherming persoonsgegevens

Arrest van het Hof van 5 juni 2018, Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein, zaak C-210/16 (Duitsland)

De Wirtschaftsakademie is een onderwijsinstelling die gebruikmaakt van een fanpagina op Facebook. Als beheerder van de fanpagina kan zij anonieme statistieken over bezoekers verkrijgen, die door Facebook worden verzameld. Het Europese hoofdkantoor van Facebook staat in Ierland. Facebook heeft tevens een dochteronderneming in Duitsland. De Duitse

toezichthouder heeft deactivering van de fanpagina bevolen, omdat de Wirtschaftakademie en Facebook bezoekers niet op de hoogte hebben gesteld van het verzamelen en verwerken van hun persoonsgegevens. In de beroepsprocedure stelt de Duitse rechter vragen over de richtlijn inzake de verwerking van persoonsgegevens (95/46). Het Hof oordeelt – omwille van een vollediger bescherming van de persoonsgegevens – dat Facebook Ierland en de Wirtschaftsakademie gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de verwerking. De nationale autoriteit kan daarom zowel tegen Facebook Ierland als tegen de beheerder van de fanpagina optreden. Bij een onderneming die buiten de Unie gevestigd is maar meerdere vestigingen in EU-lidstaten heeft, mag de autoriteit haar bevoegdheden ook uitoefenen jegens een vestiging in de eigen lidstaat (in casu Facebook Duitsland). Dit is zelfs zo wanneer deze vestiging niet verantwoordelijk is voor het verkrijgen en verwerken van de persoonsgegevens. De Duitse autoriteit is bij haar optreden niet gebonden aan het oordeel van de Ierse autoriteit over het optreden van Facebook. De uitspraak is in lijn met het Nederlandse standpunt.

Burgerschap

Arrest van het Hof van 10 april 2018, Pisciotti, zaak C-191/16 (Duitsland)

De Italiaan Pisciotti vordert schadevergoeding van Duitsland voor zijn eerdere uitlevering door Duitsland aan de VS. Pisciotti stelt dat hij in strijd met het Unierecht is uitgeleverd. De centrale vraag is of het Unierechtelijke verbod van discriminatie op grond van nationaliteit en het vrij verkeer van personen het toelaat dat lidstaten hun eigen onderdanen niet uitleveren, maar wel de onderdanen van andere EU-lidstaten. In de zaak-Petruhhin (C-182/15) heeft het Hof daarover gezegd dat discriminatie tussen eigen onderdanen en andere Unieburgers kan worden gerechtvaardigd met het doel straffeloosheid te voorkomen. Echter, de evenredigheid vereist dat de lidstaten – voordat zij een Unieburger uitleveren – de lidstaat van herkomst de mogelijkheid geven een Europees Aanhoudingsbevel uit te vaardigen om zélf die persoon te kunnen vervolgen. Voorwaarde is wel dat deze laatste lidstaat op grond van zijn nationale recht bevoegd is om deze persoon te vervolgen voor buiten zijn nationale grondgebied gepleegde feiten. Het Hof oordeelt dat deze rechtspraak ook geldt in de situatie van Pisciotti, waarin, anders dan in de zaak-Petruhhin, er een uitleveringsverdrag bestaat tussen de EU en het verzoekende derde land, de VS. Dit komt niet overeen met wat Nederland heeft betoogd.

Douane

Arrest van het Hof van 13 september 2018, Vision Research, zaak C-372/17 (Nederland, Rechtbank Noord-Holland)

Deze zaak gaat over de douane-indeling van een camera die in de Europese Unie wordt ingevoerd. Aanleiding is een geschil tussen Vision Research en de belastingdienst. Vision Research is importeur van de Phantom V7.3, een hogesnelheidscamera die beelden tijdelijk opslaat in zijn vluchtige geheugen. Vision Research heeft verzocht om de camera in te delen onder het douanetarief voor 'digitale fototoestellen'. Maar de belastingdienst heeft de camera ingedeeld onder het douanetarief voor 'andere televisiecamera's', omdat de Commissie in douane-indelingsverordening 113/2014 een camera met vergelijkbare kenmerken heeft ingedeeld onder het douanetarief voor 'andere televisiecamera's'. Nederland heeft zich in deze zaak gerefereerd aan het oordeel van het Hof. Dat oordeel luidt dat de Phantom V7.3 valt onder het douanetarief voor 'digitale fototoestellen' omdat deze camera het vermogen heeft om fotografische beelden op te slaan in een vluchtig intern geheugen. Het feit dat de opgenomen beelden worden gewist wanneer de camera wordt uitgeschakeld of wanneer er nieuwe beelden worden gemaakt, acht het Hof niet relevant. Verder verklaart het Hof douane-indelingsverordening 113/2014 ongeldig, voor zover die verordening naar analogie van toepassing is op camera's met de kenmerken van de Phantom V7.3.

Energie

Arrest van het Hof van 28 november 2018, Solvay Chimica Italia e.a., zaak C-262/17 (Italië)

Een aantal Italiaanse bedrijven is eigenaar of beheerder van een particulier elektriciteitsdistributiesysteem. Het gaat om kleine, zogenoemde 'gesloten' systemen, die elektriciteit distribueren binnen een geografisch afgebakende locatie. De bedrijven hebben er bezwaar tegen dat voor hun systemen verplichtingen gelden die ook gelden voor openbare distributiesystemen, zoals een aansluitverplichting voor derden en boekhoudkundige en functionele ontvlechting. De Italiaanse rechter stelde vragen over de uitleg van de richtlijn interne energiemarkt (2009/72). In antwoord daarop stelt het Hof allereerst vast dat de systemen in het hoofdgeding binnen de werkingssfeer van de richtlijn vallen, ook indien zij dateren van voor de inwerkingtreding van de richtlijn. Deze richtlijn kent specifieke regels voor

gesloten distributiesystemen. Indien een lidstaat een systeem kwalificeert als een gesloten distributiesysteem, kan de lidstaat deze regels toepassen en daarmee ontheffing geven van een beperkt aantal verplichtingen. Maar niet meer dan dat. Het Hof oordeelt dat een lidstaat deze systemen niet in een afzonderlijke categorie distributiesystemen mag opnemen om hieraan ontheffingen te verlenen waarin de richtlijn niet voorziet. De uitspraak is in overeenstemming met het Nederlandse standpunt.

Externe betrekkingen

Arrest van het Hof van 20 november 2018, Europese Commissie tegen de Raad, ondersteund door onder andere Nederland, gevoegde zaken C-626/15 en C-659/16
Aanleiding van de zaken is een geschil tussen de Commissie en de Raad over besluiten van respectievelijk Coreper (zaak C-626/15) en de Raad (C-659/16) voor zover daarbij goedkeuring is verleend aan de voorlegging van een discussienota respectievelijk ontwerpvoorstellen namens de Unie en haar lidstaten, aan de Commissie voor de instandhouding van de levende rijkdommen in de Antarctische Wateren (CCAMLR). Zowel de EU als twaalf individuele lidstaten zijn partij bij het Verdrag inzake de instandhouding van de levende rijkdommen in de Antarctische wateren (het Verdrag van Canberra). CCAMLR is opgezet in het kader van dit verdrag, en maakt onder andere het onderzoek naar levende rijkdommen in de Antarctische wateren mogelijk. Kernvraag van de zaken is of de discussienota en de voorgenomen maatregelen onder de exclusieve bevoegdheid van de Unie vallen, en daarom enkel namens de Unie en niet tevens namens de lidstaten hadden moeten worden voorgelegd aan de CCAMLR. Volgens het Hof volgt zowel uit de context, de inhoud als de door de betrokken besluiten nagestreefde doelstellingen dat deze de bescherming van het milieu als hoofddoel en voornaamste component hebben. Het Hof concludeert daarom dat de vaststelling van de door de Commissie bestreden besluiten onder de gedeelde bevoegdheid van de Unie en lidstaten op het gebied van milieu valt. Dit is in overeenstemming met het standpunt van de Raad en Nederland.

Financiële markten

Arrest van het Hof van 19 juni 2018, Baumeister, zaak C-15/16 (Duitsland)
Baumeister en de Duitse financiële toezichthouder zijn het niet eens over de vertrouwelijkheid van documenten die de toezichthouder heeft in verband met het toezicht op een bedrijf dat Baumeister schade heeft berokkend. De toezichthouder meent dat de documenten vertrouwelijk zijn en niet door Baumeister ingezien mogen worden. Volgens het Hof volgt uit het begrip 'vertrouwelijke gegevens' in artikel 54, lid 1, van de richtlijn over markten voor financiële instrumenten (2004/39) niet dat alle gegevens die betrekking hebben op de onder toezicht staande onderneming, noodzakelijkerwijs moeten worden geacht vertrouwelijk te zijn. Dit geldt alleen voor gegevens die niet openbaar zijn en waarvan openbaarmaking afbreuk dreigt te doen aan de belangen van de natuurlijke of rechtspersoon die de gegevens heeft verstrekt, aan de belangen van derden, of aan de goede werking van het Unierechtelijke systeem van controle op de activiteiten van beleggingsondernemingen. De vertrouwelijkheid van de gegevens moet worden beoordeeld op het moment dat de autoriteit zich uit moet spreken over het verzoek om openbaarmaking. Gegevens die mogelijk commerciële geheimen zijn maar ten minste vijf jaar oud zijn, worden in beginsel niet meer actueel en dus niet langer geheim geacht te zijn. Dit is alleen anders als de partij die om geheimhouding verzoekt, aantoont dat de gegevens nog steeds een wezenlijk onderdeel van haar commerciële positie inhouden. De uitspraak is niet in overeenstemming met het standpunt van de Nederlandse regering.

Fiscaal recht

Arrest van het Hof van 18 januari 2018, Stadion Amsterdam, zaak C-463/16 (Nederland, Hoge Raad)
De Hoge Raad vraagt het Hof of de rondleiding door de Amsterdam Arena en het bezoek aan het museum voor btw-doeleinden moeten worden beschouwd als één dienstverrichting, die daarmee onderworpen is aan één btw-tarief. De rondleiding door het stadion en het bezoek aan het museum vormen namelijk twee afzonderlijke elementen, waarvoor verschillende btw-tarieven zouden gelden indien zij afzonderlijk werden verricht. Het Hof heeft eerder geoordeeld dat blijkens artikel 2 van de btw-richtlijn (2006/112) elke handeling die economisch gezien uit één prestatie bestaat, niet kunstmatig

uit elkaar mag worden gehaald omdat anders de functionaliteit van het btw-stelsel zou worden aangetast. In deze zaak was volgens de Hoge Raad sprake van één prestatie bestaande uit twee elementen, waarvan de rondleiding het hoofdelement en het museumbezoek het bijkomende element vormt. Zoals ook bepleit door Nederland, is het Hof van oordeel dat daarom één en hetzelfde btw-tarief geldt. Dit tarief wordt bepaald aan de hand van het hoofdelement. Het is daarbij niet relevant dat het mogelijk is te bepalen hoeveel de vergoeding voor elk element bedraagt binnen de door de consument betaalde prijs.

Arrest van het Hof van 8 februari 2018, Commissie tegen Duitsland ondersteund door Nederland, zaak C-380/16 (Duitsland)

Deze zaak heeft betrekking op de heffing van btw over diensten van reisbureaus. In lijn met eerdere arresten over dit onderwerp bepaalt het Hof dat de speciale regeling in de btw-richtlijn (2006/118) voor reisbureaus niet alleen van toepassing is bij verkoop *business-to-consumer*, maar ook bij verkoop *business-to-business*. Daarnaast bepaalt het Hof dat de heffingsgrondslag voor iedere afzonderlijke dienst moet worden vastgesteld. Er mag dus geen methode worden toegepast waarbij de btw wordt berekend over meerdere dienstverrichtingen. Het Hof voegt hieraan toe dat het feit dat de berekening per dienstverrichting in de reisbranche op grote praktische bezwaren stuit, niet noopt tot een andere uitleg. Deze uitkomst is ook ongunstig voor Nederland.

Arrest van het Hof van 2 mei 2018, Mauro Scialdone, zaak C-574/15 (Italië)

Scialdone is wegens niet tijdige betaling van btw veroordeeld tot een strafrechtelijke boete van 22 500 EURO. Sinds 2015 bepaalt de Italiaanse wet echter dat vervolging voor een dergelijk verzuim alleen een strafbaar feit is indien de belastingschuld hoger is dan 250.000 EURO. Gevolg van deze wet is dat de boete met terugwerkende kracht zou komen te vervallen. De verwijzende rechter vraagt zich af of deze regeling in overeenstemming is met het Unierecht. Het Hof oordeelt dat de PIF-overeenkomst ook betrekking heeft op btw-fraude. Een al dan niet opzettelijk verzuim om tijdig btw af te dragen vormt volgens het Hof echter geen 'fraude' in de zin van de PIF-overeenkomst, noch in de zin van artikel 325 VWEU, aangezien de belastingplichtige zijn aangifteverplichtingen inzake btw is nagekomen. Zo'n verzuim valt wel onder het begrip 'onwettige activiteiten' uit artikel 325 VWEU. Daarop moeten de lidstaten doeltreffende en afschrikkende sancties

toepassen. Zware administratieve geldboetes in combinatie met een verlagingsmechanisme en de vertragingsrente die een snelle betaling bevorderen, kunnen in beginsel doeltreffend worden geacht. De uitspraak is niet in overeenstemming met hetgeen Nederland in deze zaak heeft bepleit.

Arrest van het Hof van 22 februari 2018, X, gevoegde zaken C-398/16 en X C-399/16 (Nederland, Hoge Raad)

In deze gevoegde zaken beantwoordt het Hof prejudiciële vragen van de Hoge Raad over aftrek van rente en valutaverliezen die moeder-dochterondernemingen die een fiscale eenheid vormen, in mindering mogen brengen. De vragen zijn gerezen in twee gedingen tussen X BV respectievelijk X NV en de belastingdienst over de mogelijkheid van fiscale aftrek van rente die ter zake van een geldlening is betaald in het geval van X BV, en van een valutaverlies in het geval van X NV. De belastingdienst weigert de aftrek omdat de rente en het valutaverlies onder een aftrekbeperking vallen. Volgens het Nederlands recht geldt de renteaftrek namelijk enkel wanneer beide vennootschappen in Nederland zijn gevestigd. De Hoge Raad vraagt of deze aftrekbeperkingen verenigbaar zijn met het Unierecht, meer specifiek de vrijheid van vestiging. Met betrekking tot de weigering van de aftrek van rente oordeelt het Hof, anders dan Nederland betoogde, dat de Nederlandse wetgeving in strijd is met de vrijheid van vestiging. In de zaak betreffende de weigering van de aftrek van een valutaverlies oordeelt het Hof, conform het Nederlandse standpunt, dat de Nederlandse wetgeving niet in strijd is met de vrijheid van vestiging.

Arrest van het Hof van 21 juni 2018, Fidelity Funds, zaak C-480/16 (Denemarken)

Deze zaak betreft de Deense fiscale wetgeving inzake instellingen voor collectieve beleggingen in effecten (icbe's). De verwijzende rechter vraagt of het Unierecht in de weg staat aan een regeling op grond waarvan bronbelasting wordt ingehouden op dividenden die door een in die lidstaat gevestigde vennootschap worden uitgekeerd aan een niet-ingezeten icbe, terwijl dividenden die worden uitgekeerd aan een in diezelfde lidstaat gevestigde icbe, onder bepaalde voorwaarden zijn vrijgesteld van bronbelasting. Het Hof oordeelt dat het vrij verkeer van kapitaal een belastingregeling uitsluit waaronder de ingezeten icbe's vrijgesteld kunnen worden van deze belasting, terwijl niet-ingezeten icbe's niet vrijgesteld kunnen worden. De Deense regeling vormt dan ook in beginsel een door artikel 63 VWEU verboden beperking op het vrij verkeer van kapitaal.

De beperking kan niet worden gerechtvaardigd door het feit dat pas belasting wordt geheven over de dividenden bij de aandeelhouders van ingezeten icbe's. Denemarken heeft namelijk heffingsbevoegdheid ten aanzien van ingezeten deelnemers van niet-ingezeten icbe's. Daarnaast kan de interne samenhang van dit stelsel ook worden behouden wanneer niet-ingezeten icbe's in aanmerking komen voor de vrijstelling van bronbelasting. Deze uitspraak is niet in lijn met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 22 november 2018, Sofina e.a., zaak C-575/17 (Frankrijk)
De in België gevestigde vennootschappen Sofina SA, Rebelco SA en Sidro SA ontvangen dividenden van Franse vennootschappen waarin zij minderheidsbelangen houden. Zij zijn in Frankrijk bronbelasting hierover verschuldigd. Verlieslatende ondernemingen gevestigd in Frankrijk worden pas daadwerkelijk over het dividend belast wanneer hun belastbaar resultaat weer winstgevend wordt. Voor ondernemingen gevestigd buiten Frankrijk, zoals Sofina e.a., geldt die regel niet. Sofina e.a. menen dat dit in strijd is met het vrij verkeer van kapitaal en de vrijheid van vestiging. Het Hof is het daarmee eens. Volgens het Hof levert de regeling een belastingvoordeel op voor ingezeten vennootschappen in een verlieslatende situatie, die niet wordt verleend aan verlieslatende niet-ingezeten vennootschappen. Een dergelijke regeling belemmert het vrij verkeer van kapitaal en kan niet worden gerechtvaardigd door de evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de lidstaten, of een doeltreffende invordering van de belasting. Deze uitkomst is niet in lijn met het door Nederland ingenomen standpunt.

Arrest van het Hof van 19 december 2018, Alpenchalets Resorts GmbH, zaak C-552/17 (Duitsland)
Het reisbureau Alpenchalets huurde vakantiewoningen en verhuurde deze woningen vervolgens op eigen naam als vakantieverblijf door aan particuliere klanten. Alpenchalets bood haar klanten, naast de terbeschikkingstelling van deze woningen, aanvullende diensten. De vraag is of een dienst die bestaat uit het ter beschikking stellen van een vakantiewoning en aanvullende diensten, onder de bijzondere regeling voor reisbureaus van artikel 306 van de btw-richtlijn (2006/112) valt. Het Hof bevestigt zijn rechtspraak dat een dienst die enkel bestaat in het ter beschikking stellen van een vakantiewoning door een reisbureau, onder de bijzondere regeling van reisbureaus kan vallen. Het maakt voor de juridische kwalificatie volgens het Hof geen verschil of een reisbureau enkel een vakantiewoning

ter beschikking stelt of dat een dergelijke terbeschikkingstelling gepaard gaat met andere diensten. Het is daarom niet nodig te onderzoeken of diensten waarmee het ter beschikking stellen van een vakantiewoning gepaard gaat, een hoofd- dan wel een bijkomstige prestatie vormen. Deze uitkomst is in lijn met het door de Nederlandse regering ingenomen standpunt in deze zaak.

Institutioneel recht

Arrest van het Hof van 6 maart 2018, Achmea, zaak C-284/16 (Duitsland)
Deze zaak gaat over een arbitragebeding in een investeringsbeschermings-overeenkomst (hierna: IBO) tussen Nederland en Slowakije. Op basis daarvan start Achmea een arbitrageprocedure tegen Slowakije. Zij betoogde dat het gedeeltelijk terugdraaien van de liberalisering van de zorgverzekeringsmarkt in strijd was met die overeenkomst en dat zij door deze maatregel financiële schade had geleden. In 2012 heeft het arbitragetribunaal vastgesteld dat Slowakije de IBO inderdaad had geschonden, en dit land veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding van ongeveer 22 miljoen euro aan Achmea. Daarop heeft Slowakije bij de Duitse rechter beroep tot vernietiging van de uitspraak van het arbitragetribunaal ingesteld. Het *Bundesgerichtshof* vraagt het Hof of het arbitragebeding verenigbaar is met het Unierecht. Het Hof stelt vast dat het arbitragetribunaal gehouden kan zijn tot uitlegging en toepassing van het Unierecht. Het is echter geen rechter in de zin van artikel 267 VWEU die prejudiciële vragen kan stellen aan het Hof. Verder is er geen toezicht van een nationale rechter die garandeert dat elke vraag over het Unierecht aan het Hof wordt voorgelegd. Het arbitragebeding in de IBO is daarom niet verenigbaar met de autonomie van het Unierecht en is derhalve in strijd met Unierecht. De uitspraak is niet in lijn met wat Nederland had betoogd.

Intellectueel eigendom

Arrest van het Hof van 25 juli 2018, TEVA e.a. tegen Gilead Sciences Inc., zaak C-121/17 (Verenigd Koninkrijk)
In deze zaak wordt de geldigheid van een aanvullend beschermings-certificaat (ABC) betwist. Een ABC geeft een octrooihouder een aanvullend tijdvak van exclusiviteit gedurende een vergunningsaanvraag voor het door hem geoctrooieerde medicijn. De verwijzende rechter stelt vragen over wanneer wordt voldaan aan de voorwaarde dat 'het product wordt

beschermd door een van kracht zijnd basisoctrooi' in de zin van artikel 3, aanhef en onder a van de ABC-verordening (469/2009). Het Hof past zijn vaste rechtspraak toe, waaruit volgt dat een product beschermd wordt door een octrooi als de werkzame stof uitdrukkelijk is vermeld in de conclusies van dat octrooi, of wanneer deze conclusies noodzakelijkerwijs en specifiek betrekking hebben op dat product. De conclusies van het octrooi moeten volgens het Hof worden beoordeeld vanuit het 'oogpunt van de vakman'. Het Hof oordeelt ook dat bij de beoordeling of een product valt onder de uitvinding waarop een basisoctrooi betrekking heeft, moet worden uitgegaan van de kennis ten tijde van de datum van indiening of de prioriteitsdatum van dat octrooi. De verwijzende rechter moet beoordelen of aan deze voorwaarden is voldaan. Het lijkt er volgens het Hof op dat het bewuste product, dat bestaat uit meerdere werkzame stoffen, niet beschermd wordt door een van kracht zijnd basisoctrooi. De uitspraak is in overeenstemming met de inbreng van de Nederlandse regering.

Arrest van het Hof van 7 augustus 2018, SNB REACT, zaak C-521/17 (Estland)

Deze zaak gaat kort gezegd over aansprakelijkheid van een dienstverlener die IP-adressen verhuurt en registreert, waardoor domeinnamen en websites anoniem kunnen worden gebruikt. Aanleiding is een geschil tussen SNB-REACT, een organisatie die zich bezighoudt met de collectieve vertegenwoordiging van merkhouders, en een dienstverlener. SNB-REACT stelt de dienstverlener aansprakelijk, omdat via de verhuurde websites inbreuk zou worden gemaakt op merkrechten van haar merkhouders.
De vraag is of de beperkingen van de aansprakelijkheid in de artikelen 12 tot en met 14 van de richtlijn elektronische handel (2000/31) ook gelden voor een verhuur- en registratiedienst voor IP-adressen. In zijn antwoord wijst het Hof erop dat de richtlijn van toepassing is op 'diensten van de informatiemaatschappij', die een louter technisch, automatisch en passief karakter hebben. Dit betekent dat de aanbieder kennis van, noch controle heeft over de informatie die wordt doorgegeven of opgeslagen door de ontvanger van zijn diensten. De artikelen 12 tot en met 14 van de richtlijn zijn daarom in beginsel van toepassing op een aanbieder van een verhuur- en registratiedienst voor IP-adressen. De verwijzende rechter moet nagaan of wordt voldaan aan alle voorwaarden voor aansprakelijkheid uit die artikelen. Het antwoord van het Hof komt gedeeltelijk overeen met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 13 november 2018, Levola Hengelo, zaak C-310/17 (Nederland, Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden)

Kan de smaak van een voedingsmiddel auteursrechtelijk worden beschermd? Die vraag ligt voor in deze zaak. Levola brengt de smeerdip Heksenkaas op de markt. Zij stelt dat Smilde inbreuk maakt op haar auteursrechten door een vergelijkbare smeerdip te produceren en verkopen onder de naam Witte Wievenkaas. Smilde stelt dat op een smaak geen auteursrecht kan rusten. Het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden wendt zich tot het Hof voor uitleg van de auteursrechtrichtlijn. Het Hof stelt voorop dat auteursrechten enkel rusten op een 'werk' in de zin van de richtlijn.
Dat begrip moet eenvormig worden uitgelegd binnen de Unie. Een 'werk' vereist een eigen intellectuele schepping van de maker en een bepaalde uitdrukkingsvorm. De uitdrukkingsvorm moet zodanig zijn dat het voorwerp van bescherming voldoende nauwkeurig en objectief kan worden geïdentificeerd, ook al hoeft de uitdrukkingsvorm niet permanent te zijn. Het Hof stelt vast dat het niet mogelijk is de smaak van een voedingsmiddel nauwkeurig en objectief te identificeren en te onderscheiden van andere producten van dezelfde aard. Een smaak is daarom geen 'werk' en kan niet auteursrechtelijk worden beschermd in de lidstaten van de Unie. Nederland heeft alleen deelgenomen aan de mondelinge behandeling en daarbij een toelichting gegeven op het juridisch kader en de Nederlandse implementatie van de auteursrechtrichtlijn.

Landbouw

Arrest van het Hof van 29 mei 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen e.a., zaak C-426/16 (België)

In deze zaak beantwoordt het Hof vragen over het (onverdoofd) ritueel slachten van schapen ten behoeve van het jaarlijkse Offerfeest van moslims. Volgens een Belgische wet mag het op deze wijze slachten slechts plaatsvinden in door de overheid aangewezen slachtinrichtingen. Vanwege de piekvraag rondom de periode van het Offerfeest werden jaarlijks tijdelijke slachtinrichtingen aangewezen. Sinds 2015 gebeurt dit niet meer, omdat dit strijdig zou zijn met de verordening inzake de bescherming van dieren bij het doden (1099/2009). Het Hof oordeelt dat het Belgische verbod van rituele slachting buiten erkende slachthuizen niet in strijd is met de vrijheid van godsdienst. Het ritueel slachten zonder voorafgaande verdoving is binnen de Unie bij wijze van uitzondering toegestaan, zolang het slachten

plaatsvindt in een inrichting die voldoet aan de eisen van de verordening inzake hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong (853/2004). Deze uitzondering geeft juist uitdrukking aan het positieve streven van de Uniewetgever om het slachten van dieren zonder voorafgaande verdoving mogelijk te maken, zodat de vrijheid van godsdienst, in het bijzonder die van praktiserende moslims tijdens het Offerfeest, daadwerkelijk wordt geëerbiedigd. De regeling is alleen bedoeld om het verrichten van rituele slachtingen technisch te organiseren en rekening te houden met dierenwelzijn en de gezondheid van consumenten. Voor rituele slachtingen gelden dezelfde technische voorwaarden als voor elke slachting van dieren. Dit is overeenkomstig het standpunt van Nederland.

Arrest van het Hof van 6 juni 2018, Nooren, C-667/16 (Nederland, College van Beroep voor het bedrijfsleven)

Aanleiding van deze zaak is de korting op de landbouwsubsidie die de Staatssecretaris van EZ in 2012 had opgelegd aan een melkveehouder wegens overtredingen op het gebied van dierenwelzijn. De korting van 55% is een samentelling (cumulatie) van twee kortingspercentages, 15% voor nalatigheid en 40% voor opzettelijke niet-naleving van de randvoorwaarden op het gebied van dierenwelzijn. Het College van Beroep voor het bedrijfsleven vraagt of dit kan binnen de Unieregels ter zake. Het Hof oordeelt dat de Unieregels inderdaad cumulatie voorschrijven wanneer meerdere gevallen van niet-naleving zijn geconstateerd die tot eenzelfde terrein behoren. Het totale bedrag van de verlagingen voor een kalenderjaar moet aan het evenredigheidsbeginsel voldoen en mag niet meer bedragen dan het totaalbedrag bepaald in artikel 23, lid 1, van de uitvoeringsverordening voor landbouwsteun (73/2009). Dit is in lijn met het standpunt van de Nederlandse regering in deze zaak.

Milieu

Arrest van het Hof van 28 februari 2018, Trinseo Deutschland, zaak C-577/16 (Duitsland)

Deze zaak gaat over het toepassingsbereik van de richtlijn betreffende de handel in emissierechten (2003/87). Trinseo produceert polycarbonaat en heeft de Duitse autoriteit verzocht om kosteloze toewijzing van emissierechten. Dit verzoek is afgewezen omdat de Duitse wet de productie van polymeren (zoals polycarbonaat) uitsluit van het emissierechtensysteem.

De verwijzende rechter vraagt het Hof of de richtlijn niettemin ook ziet op de productie van polymeren. Het Hof volgt de redenering van de Duitse en de Nederlandse regering dat de productie van polymeren in een installatie zoals die van Trinseo, niet rechtstreeks CO_2-emissies teweegbrengt. Omdat er geen sprake is van dergelijke emissies, kan de activiteit niet binnen de werkingssfeer van de richtlijn vallen. Deze uitspraak is geheel in lijn met de Nederlandse inbreng.

Arrest van het Gerecht van 8 mei 2018, Esso Raffinage tegen ECHA ondersteund door onder andere Nederland, zaak T-283/15

Esso Raffinage produceert en verhandelt een bepaalde chemische stof waarvoor het een registratiedossier heeft ingediend bij het Europees Agentschap voor chemische stoffen (ECHA). ECHA gebood Esso nader onderzoek te doen om het dossier volledig te maken. Uiteindelijk concludeerde ECHA dat Esso niet heeft voldaan aan de verplichtingen en dat het registratiedossier niet in overeenstemming is met de REACH-verordening 1907/2006. ECHA mag bij het constateren van niet-naleving geen handhavingsmaatregelen vaststellen maar had daartoe een brief gestuurd naar het Franse Ministerie van Ecologie met het verzoek om te handhaven, met kopie aan Esso. Esso heeft beroep ingesteld tegen deze brief. De voornaamste vraag was of het beroep ontvankelijk was. Volgens het Gerecht is dat zo omdat Esso rechtstreekse gevolgen van het besluit van ECHA ondervindt en dit dus gevolgen heeft voor de rechtspositie van Esso. Ook laat het geen enkele beoordelingsbevoegdheid over aan een andere partij. Daarom is Esso individueel en rechtstreeks geraakt waardoor ze het recht heeft in beroep te gaan tegen het besluit van ECHA zoals vervat in diens brief aan het Franse Ministerie. Deze uitspraak is niet in overeenstemming met de Nederlandse inbreng.

Arrest van het Hof van 20 februari 2018, Bosphorus Queen Shipping Ltd Corp. tegen Rajavartiolaitos, zaak C-15/17 (Finland)

Bosphorus is door de Finse autoriteiten beboet voor een olielozing in de Finse exclusieve economische zone (EEZ). In de beroepsprocedure stelt de verwijzende rechter prejudiciële vragen over de uitleg van artikel 220, lid 6, van het Verdrag van Montego Bay ('het verdrag') en artikel 7, lid 2, van de richtlijn inzake verontreiniging vanaf schepen (2005/35). Het Hof oordeelt dat een lidstaat bevoegd is om maatregelen te nemen tegen een schip in zijn EEZ wanneer er duidelijk objectief bewijs is dat een overtreding is begaan, alsmede bewijs van de gevolgen van die overtreding. Bij de

beoordeling van de gevolgen moet rekening worden gehouden met alle aanwijzingen die kunnen aantonen dat er schade of het risico van schade is aan goederen en de daarmee samenhangende belangen van de kuststaat. Hierbij wordt met name gelet op cumulatieve schade, de verschillen in kwetsbaarheid van de getroffen mariene zone en de te voorziene schadelijke gevolgen van de olielozing. De lidstaten mogen geen strengere maatregelen opleggen dan die in de richtlijn vermeld. De uitspraak komt overeen met het standpunt van Nederland.

Arrest van het Hof van 25 juli 2018, Edel Grace en Peter Sweetman, zaak C-164/17 (Ierland)
Deze zaak gaat over de uitleg van artikel 6, lid 3 en 4, van de habitatrichtlijn (92/43). De Ierse autoriteiten hebben een vergunning verleend voor de bouw van een windmolenpark in een gebied dat is aangewezen als 'speciale beschermingszone'. Dit gebied dient als habitat voor de blauwe kiekendief, een beschermde vogelsoort. Deze vogel heeft niet het hele gebied nodig, maar gebruikt steeds wisselende delen van het gebied. In geschil is of de vergunning kon worden verleend op grond van artikel 6, lid 3, of dat getoetst had moeten worden aan de strengere criteria van lid 4. Van belang daarbij is of de autoriteiten bepaalde beheermaatregelen mochten meewegen voor hun conclusie dat geen sprake was van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied. Of hadden zij moeten vaststellen dat er wel een aantasting was en gelden de maatregelen als 'compenserende maatregelen' onder lid 4? Het Hof oordeelt het laatste. Alleen wanneer er voldoende zekerheid is dat een maatregel daadwerkelijk zal bijdragen tot het voorkomen van schade aan het natuurgebied, kan zij in aanmerking worden genomen onder lid 3. Ofschoon de verwijzende rechter dat nog zal moeten verifiëren, is die zekerheid er in de voorliggende omstandigheden niet, aldus het Hof. De Nederlandse inbreng in deze zaak zag op de maatstaf voor 'aantasting van het leefgebied van een soort'. De uitspraak gaat daar niet expliciet op in.

Arrest van het Hof van 25 juli 2018, Confédération paysanne e.a., zaak C-528/16 (Frankrijk)
Volgens Franse wetgeving leiden door mutagenese verkregen organismen niet tot genetisch gemodificeerde organismen in de zin van de Uniewetgeving. Het Hof krijgt vragen van de Franse rechter over hoe dit zich verhoudt tot de Uniewetgeving inzake genetisch gemodificeerde organismen (ggo). Het Hof stelt eerst vast dat organismen die zijn verkregen door middel van mutagenese, ggo's zijn in de zin van artikel 2, punt 2, van de richtlijn inzake

de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu (2001/18). Mutagenesetechnieken of -methoden die traditioneel in een aantal toepassingsgevallen zijn gebruikt en die hun veiligheid reeds hebben bewezen, kunnen volgens het Hof vallen onder de geldende uitzonderingen van de werkingssfeer van de richtlijn. Het Hof bepaalt niet hoe dat moet worden vastgesteld. Dit komt overeen met het Nederlandse standpunt in deze zaak. Tot slot oordeelt het Hof dat de lidstaten wel de vrijheid hebben om de organismen die zijn uitgesloten van de werkingssfeer van de richtlijn, te onderwerpen aan de verplichtingen van richtlijn 2001/18 of aan andere verplichtingen. Dat was niet het Nederlandse standpunt. De lidstaten moeten volgens het Hof daarbij wel de EU-regelgeving inzake het vrij verkeer van goederen in acht nemen.

Arrest van 7 november in gevoegde zaken C-293/17 en C-294/17, Mobilisation for the Environment en Vereniging Leefmilieu en Stichting Werkgroep Behoud de Peel (Nederland, Raad van State)

Deze zaken komen voort uit prejudiciële vragen van de Raad van State over de verenigbaarheid van het Nederlandse programma aanpak stikstof (PAS) met artikel 6 van de habitatrichtlijn (richtlijn 92/43/EEG). Het PAS dient als grondslag voor het verlenen van toestemming voor activiteiten en projecten die leiden tot neerslag van stikstof in beschermde natuurgebieden. Nederlandse milieuverenigingen betogen dat het PAS daar geen grond voor kan zijn en dat steeds een individuele beoordeling van de gevolgen van een project voor de natuur noodzakelijk is. Het Hof oordeelt dat een programmatische aanpak zoals het PAS toelaatbaar is. De ecologische onderbouwing die eraan ten grondslag ligt, moet wel voldoende zekerheid bieden dat de natuurwaarden van de Natura 2000-gebieden geen schade ondervinden door de vergunde activiteiten. In de beoordeling kan enkel rekening worden gehouden met maatregelen waarvan de verwachte voordelen vaststaan ten tijde van die beoordeling. Of de onderbouwing van het PAS aan de eisen voldoet, moet worden beoordeeld door de nationale rechter. Tevens maakt het Hof in dit arrest duidelijk dat het projectbegrip uit de habitatrichtlijn ruimer is dan het projectbegrip uit de richtlijn betreffende de milieueffectbeoordeling (2011/92). De uitspraak is voor een belangrijk deel in lijn met het Nederlandse standpunt.

Procesrecht

Beschikking van de vicepresident van het Hof van 2 juli 2018, Milaan tegen Raad ondersteund door Nederland, zaak C-182/18 R

En marge van de Raad Algemene Zaken van 20 november 2017 is door de 27 lidstaten besloten dat het Europees Geneesmiddelen Agentschap (EMA) in Amsterdam gevestigd zal worden. Dit is het gevolg van Brexit. De stad Milaan en Italië zijn bij het Hof een procedure tegen de Raad begonnen ter vernietiging van dit besluit. Milaan heeft naast haar bodemzaak een verzoek tot voorlopige voorzieningen ('kort geding') ingediend. Hierin vordert Milaan de onverwijlde stopzetting van de uitvoering van het besluit. Volgens de vice-president is echter niet voldaan aan de voorwaarden voor toewijzing van een voorlopige voorziening. Het verzoek van Milaan wordt afgewezen. Nederland heeft geïntervenieerd aan de zijde van de Raad.

Sociaal recht

Arrest van het Hof van 21 februari 2018, Rudy Matzak, zaak C-518/15 (België)

Matzak is brandweervrijwilliger. Hij diende in die hoedanigheid onder meer thuiswachtdiensten te verrichten. Volgens Matzak moeten deze thuiswachtdiensten worden aangemerkt als arbeidstijd, en niet als rusttijd. Hierdoor zou hij recht hebben op een vergoeding voor die diensten. De Belgische rechter heeft naar aanleiding van dit geschil om verduidelijking van de arbeidstijdenrichtlijn (2003/88) verzocht. Meer specifiek is verzocht om uitleg van de begrippen ‘arbeidstijd’ en ‘rusttijd’ in het kader van de thuiswachtdiensten. Het Hof heeft in de eerste plaats geoordeeld dat de lidstaten niet mogen afwijken van de begrippen ‘arbeidstijd’ en ‘rusttijd’, zoals die zijn gedefinieerd in artikel 2 van de arbeidstijdenrichtlijn. Het staat de lidstaten echter wel vrij om in hun nationale recht bepalingen op te nemen die voorzien in (voor werknemers) gunstiger arbeidstijden en rusttijden dan die waarin de richtlijn voorziet. Het Hof heeft vervolgens geoordeeld dat de door Matzak verrichte thuiswachtdiensten moeten worden aangemerkt als ‘arbeidstijd’ en niet als ‘rusttijd’. Matzak moest tijdens de thuiswachtdiensten namelijk niet alleen bereikbaar zijn, maar ook gehoor geven aan oproepen van zijn werkgever en vervolgens binnen acht minuten fysiek aanwezig zijn op de door de werkgever aangewezen plek. Door dergelijke thuiswachtdiensten wordt een werknemer sterk beperkt in het ondernemen van andere, persoonlijke of sociale, activiteiten.

Daarom moeten dergelijke thuiswachtdiensten worden beschouwd als 'arbeidstijd'. Het Nederlandse standpunt is door het Hof in deze zaak niet gevolgd.

Arrest van het Hof van 21 maart 2018, Klein Schiphorst, zaak C-551/16 (Nederland, Centrale Raad van Beroep)
Deze zaak betreft de export van een Nederlandse werkloosheidsuitkering. Klein Schiphorst ontvangt deze uitkering nadat hij naar Zwitserland is vertrokken, nog drie maanden. Op grond van de Nederlandse wetgeving wordt in beginsel elk verzoek om verlenging van het tijdvak van export na drie maanden geweigerd, tenzij de weigering tot een onredelijke uitkomst zou leiden. Aan het Hof wordt de vraag voorgelegd of dit verenigbaar is met artikel 64 van de socialezekerheidsverordening (883/2004). De bepalingen van deze verordening zien ook op Zwitserland. Het Hof oordeelt dat artikel 64 van de socialezekerheidsverordening de export van een werkloosheidsuitkering slechts waarborgt gedurende drie maanden, met de mogelijkheid dit tijdvak volgens nationaal recht tot maximaal zes maanden te verlengen. Er is dus geen verplichting tot verlenging. Dit is overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Staatsaansprakelijkheid

Arrest van het Hof van 7 augustus 2018, Smith, zaak C-122/17 (Ierland)
Onder Iers recht zijn passagiers die in een auto zitten zonder vaste zitplaatsen, uitgesloten van de verplichte verzekering voor motorrijtuigen. Smith zat achter in de laadwagen van een bestelwagen en leed zware letselschade als gevolg van een ongeluk. Door de uitsluiting in de wet en daardoor ook in de particuliere verzekeringspolis, was deze schade niet gedekt. In het arrest-Farrell I (C-356/05) had het Hof al geoordeeld dat deze uitsluiting onverenigbaar is met de richtlijn over aansprakelijkheid voor lichamelijk letsel aan inzittenden in voertuigen (90/232). De Ierse rechter acht het niet mogelijk om het nationale recht in overeenstemming met de richtlijnbepaling uit te leggen. Hij vraagt het Hof daarom of hij de uitsluitingsclausule uit de private verzekeringspolis buiten toepassing moet laten in het geschil tussen Smith en de private verzekeringsmaatschappij. Het Hof antwoordt ontkennend. Het buiten toepassing laten door de nationale rechter van de uitsluitingsclausule zou in dit geval neerkomen op de door de rechtspraak verboden horizontale rechtstreekse werking van een richtlijnbepaling. Volgens deze rechtspraak kan een particulier geen

rechtstreeks beroep doen op een richtlijnbepaling met als doel een verplichting uit de richtlijn op te leggen aan een andere particulier. Een particulier die is benadeeld doordat het nationale recht niet met het Unierecht strookt, zoals in dit geval, kan wel de lidstaat aansprakelijk stellen voor de geleden schade zoals bepaald door het Hof in de zaak-Francovich e.a. De uitspraak komt overeen met het door Nederland ingebrachte standpunt.

Staatssteun

Arrest van het Gerecht van 31 mei 2018, Groningen Seaports N.V. e.a. tegen de Commissie, zaak T-160/16

In 2016 oordeelde de Commissie dat de aan de Nederlandse overheidsondernemingen verleende vrijstelling voor vennootschapsbelasting is aan te merken als 'bestaande steun', die met de interne markt onverenigbare staatssteun vormt en moet worden afgeschaft. Tegen dit staatssteunbesluit zijn de Nederlandse publieke zeehavens in beroep gegaan bij het Gerecht. Zij menen onder meer dat het besluit van de Commissie het gelijkheidsbeginsel schendt en onzorgvuldig tot stand is gekomen, nu de Commissie bij haar beoordeling alleen naar de Nederlandse situatie heeft gekeken zonder oog te hebben voor de steunmaatregelen in andere lidstaten. Volgens de zeehavens heeft de Commissie met haar besluit dan ook een ongelijk speelveld gecreëerd. Het Gerecht verwerpt het beroep van de zeehavens met het argument dat een eerlijk speelveld noodzakelijkerwijs een speelveld is zonder staatssteunregels. Het gegeven dat andere lidstaten mogelijk ook steun verlenen, is voor de beoordeling van de Commissie niet relevant. Nederland heeft in deze procedure geïntervenieerd aan de zijde van de Nederlandse publieke zeehavens.

Strafrecht

Arrest van het Hof van 20 maart 2018, Menci, zaak C-524/15 (Italië)

De Italiaanse belastingautoriteiten hebben aan Menci een administratieve boete opgelegd. Voor dezelfde feiten is ook een strafprocedure ingeleid, die onafhankelijk van de administratieve procedure wordt gevoerd. De verwijzende rechter wil weten of dit in overeenstemming is met het *ne bis in idem*-beginsel uit artikel 50 van het Handvest. Het opleggen van een sanctie in een administratieve en een strafrechtelijke procedure is

toelaatbaar, tenzij beide sancties (Akerberg, C-617/10) een strafrechtelijk karakter hebben. Volgens het Hof heeft de aan Menci opgelegde administratieve boete een strafrechtelijk karakter. Daarmee is er een inbreuk op het *ne bis in idem*-beginsel van artikel 50 Handvest. Ingevolge artikel 52 Handvest kunnen evenwel beperkingen op dit recht worden gesteld. Het Hof wijst er daarbij op dat een cumulatie van sancties gerechtvaardigd kan zijn wanneer die sancties aanvullende doelstellingen nastreven en betrekking hebben op verschillende aspecten van hetzelfde inbreukmakende gedrag. Bovendien moet de belasting die in het concrete geval voortvloeit uit de cumulatie van procedures, de ernst van het gepleegde delict niet te buiten gaan. De eisen die artikel 50 in samenhang met artikel 52, lid 1, Handvest aldus stelt aan een cumulatie van sancties, bieden volgens het Hof een bescherming die niet strijdig is met het EVRM. Dit strookt met de Nederlandse inbreng in deze zaak.

Arrest van het Hof van 25 juli 2018, Generalstaatsanwaltschaft, C-220/18 PPU (Duitsland)

Hongarije had een Europees aanhoudingsbevel (EAB) uitgevaardigd tegen ML ter uitvoering van een gevangenisstraf. De Duitse rechter stelt spoedvragen over de mogelijkheid tot weigering van uitvoering van het EAB onder het kaderbesluit EAB (2002/584), gelet op mogelijke structurele of fundamentele gebreken in de detentieomstandigheden van de uitvaardigende lidstaat. Het Hof oordeelt dat de uitvoerende rechter uitsluitend verplicht is om de detentieomstandigheden te onderzoeken in de penitentiaire inrichtingen waar de verdachte waarschijnlijk zal worden gedetineerd. Hiertoe dient deze rechter de concrete en precieze detentieomstandigheden na te gaan die relevant zijn, om vast te stellen of er een reëel gevaar is van schending van artikel 4 Handvest. Hierbij kan deze rechter rekening houden met andere informatie van de autoriteiten van de uitvaardigende lidstaat dan die is verstrekt door de uitvaardigende rechter. Schending van artikel 4 Handvest kan niet worden uitgesloten door het feit dat de persoon beschikt over een rechtsmiddel waarmee hij zijn detentieomstandigheden kan betwisten. De Nederlandse inbreng (ter zitting) zag vooral op de mogelijkheid onder het nationale recht om bij overlevering ruimte te laten voor alternatieven voor detentie. Wanneer uit aanvullende informatie blijkt dat de opgeëiste persoon niet in detentie zal worden genomen, kan de overlevering doorgaan en is nader onderzoek naar de detentieomstandigheden niet nodig. Deze mogelijkheid is niet door het Hof meegenomen in zijn arrest.

Arrest van het Hof van 25 juli 2018, Minister for Justice and Equality, C-216/18 PPU (Ierland)
Deze spoedzaak betreft prejudiciële vragen van de Ierse rechter in het kader van de overlevering van een vermeende drugshandelaar aan Polen. De Ierse rechter twijfelt of de gezochte persoon kan worden overgeleverd aan Polen, gelet op problemen met de onafhankelijkheid van de Poolse rechterlijke autoriteiten. In zijn uitspraak geeft het Hof aanwijzingen hoe de nationale rechter in een dergelijke situatie dient te oordelen. Het Hof oordeelt dat een rechter van een lidstaat die over een overleveringsverzoek moet beslissen, bij twijfel over de onafhankelijkheid van de rechter in de uitvaardigende lidstaat, informatie van de uitvaardigende autoriteit moet vragen om vast te stellen dat er geen reëel gevaar bestaat dat de verdachte in het concrete geval geen eerlijk proces krijgt. Als uit het antwoord blijkt dat dit gevaar niet kan worden uitgesloten, moet de rechter overlevering weigeren. De uitspraak is in lijn met de Nederlandse inbreng.

Arrest van het Hof van 19 september 2018, Milev, zaak C-310/18 PPU (Bulgarije)
In deze spoedzaak moet de verwijzende rechter uitspraak doen over de rechtmatigheid van de handhaving van de voorlopige hechtenis van Milev. In dat kader vraagt hij uitleg van de richtlijn over de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld (2016/34), in het licht van de artikelen 47 en 48 Handvest. Hij wil in het bijzonder weten of hij bij zijn onderzoek of er een 'redelijke verdenking' bestaat, kan volstaan met de vaststelling dat de persoon op het eerste gezicht het strafbare feit heeft kunnen plegen, of dat hij moet nagaan of de persoon het strafbare feit met grote waarschijnlijkheid heeft gepleegd. Het Hof overweegt dat de richtlijn niet regelt onder welke voorwaarden beslissingen inzake voorlopige hechtenis kunnen worden genomen. Dit is in lijn met de Nederlandse inbreng.

Arrest van het Hof van 6 december 2018, IK, zaak C-551/18 PPU (België)
Deze spoedzaak ziet op de betekenis van het specialiteitsbeginsel onder kaderbesluit 2002/584 betreffende het Europees aanhoudingsbevel (EAB). IK is in België veroordeeld tot een gevangenisstraf van drie jaar wegens aanranding van de eerbaarheid van een minderjarige. Voor hetzelfde strafbare feit is hij bij dezelfde rechterlijke beslissing ook veroordeeld tot TBS. Omdat IK na zijn veroordeling in Nederland verblijft, hebben de Belgische autoriteiten verzocht om zijn overlevering ter uitvoering van de gevangenisstraf. Het uitgevaardigde EAB maakte geen melding van de opgelegde TBS. De bevoegde Nederlandse rechter heeft de overlevering dan

ook alleen toegestaan voor de gevangenisstraf. Nadat IK zijn gevangenisstraf had uitgezeten, speelde de vraag of de Belgische autoriteiten de TBS ten uitvoer mogen leggen, nu de Nederlandse overleveringsbeslissing alleen zag op de uitvoering van de gevangenisstraf. Volgens het Hof verzet het kaderbesluit EAB zich niet tegen tenuitvoerlegging na overlevering van een niet in het EAB vermelde strafmaatregel zoals TBS. Zo is het specialiteitsbeginsel geen obstakel, nu het niet gaat om de tenuitvoerlegging van een straf voor andere strafbare feiten, maar tenuitvoerlegging van een bijkomende straf voor hetzelfde strafbare feit. Dit is niet in overeenstemming met de Nederlandse inbreng in deze zaak.

Arrest van het Hof van 13 december 2018, Sut, C-514/17 (België)
Sut heeft de Roemeense nationaliteit en woont in België. Tegen hem is door Roemenië een Europees aanhoudingsbevel (EAB) uitgevaardigd, omdat hij in Roemenië is veroordeeld tot een vrijheidsstraf. Sut wil dat België de overlevering weigert. Het kaderbesluit EAB (2002/584) biedt deze mogelijkheid, op voorwaarde dat de uitvoerende lidstaat zich ertoe verbindt de straf of maatregel overeenkomstig zijn nationale recht zelf ten uitvoer te leggen. In België is op het strafbare feit waarvoor hij in Roemenië is veroordeeld echter geen vrijheidsstraf gesteld, maar een boete. Het Hof oordeelt dat in die omstandigheid de overlevering geweigerd kan worden, maar alleen wanneer in deze lidstaat de aan de gezochte persoon opgelegde vrijheidsstraf daadwerkelijk wordt uitgevoerd. De uitspraak is niet in lijn met het Nederlandse standpunt in deze zaak.

Vervoer

Arrest van het Hof van 10 april 2018, Uber France, zaak C-320/16 (Frankrijk)
Uber France wordt overtreding van de Franse *Code des transports* ten laste gelegd wegens de werkzaamheden van UberPop. UberPop is een app die passagiers en private bestuurders met elkaar in contact brengt om een autorit te delen, waarbij de vervoerde persoon in de kosten deelt. De Franse *code* verbiedt evenwel om zonder vergunning klanten in contact te brengen met personen die tegen betaling personen over de weg vervoeren. In deze zaak gaat het om de vraag of zo'n verbod moet worden beschouwd als een 'technisch voorschrift' in de zin van de e-commerce richtlijn (98/34). Als dat het geval is, kan het niet aan Uber France worden tegengeworpen aangezien Frankrijk geen kennisgeving van het technische voorschrift aan de

Commissie heeft gedaan. Het Hof heeft eerder al bepaald dat Uber overwegend een vervoersdienst is in de zin van het Unierecht (zaak C-434/15, Asociación Profesional Élite Taxi). Volgens het Hof geldt hetzelfde voor de diensten van UberPop. Het Franse verbod moet daarom beschouwd moet worden als een regel op het gebied van vervoersdiensten. Notificatie ervan is dan ook niet nodig. Dit is niet in lijn met het Nederlandse standpunt.

Vrij verkeer – Diensten

Arrest van het Hof van 30 januari 2018, X en Visser, gevoegde zaken C-360/15 en C-31/16 (Nederland, Hoge Raad resp. Raad van State)

In deze gevoegde zaken stond het toepassingsbereik van de dienstenrichtlijn (2006/123) ter discussie. In de zaak-X (C-360/15) ging het om de rechtmatigheid van de hoogte van gemeentelijke leges die golden bij een verzoek om instemming voor graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van een glasvezelnetwerk. Het Hof oordeelt overeenkomstig het standpunt van de Nederlandse regering dat de dienstenrichtlijn niet van toepassing is. De regels omtrent telecommunicatie, specifiek artikel 13 van de zogenaamde machtigingsrichtlijn (2002/20), vormen het relevante toetsingskader. In de zaak-Visser (C-31/16) stond de rechtmatigheid van een zogenaamde 'brancheringsregeling' in het bestemmingsplan van de gemeente Appingedam ter discussie. Deze regeling staat aan de rand van de stad alleen zogenaamde 'volumineuze detailhandel' (megastores) toe. Visser Vastgoed leed nadeel van deze regeling, omdat hij als gevolg daarvan geen pand kon verhuren aan Bristol. De Raad van State vraagt het Hof of een dergelijke regeling in strijd is met de dienstenrichtlijn. Het Hof concludeert dat de detailverkoop van goederen als schoenen en kleding een 'dienst' is in de zin van de dienstenrichtlijn. De richtlijnbepalingen betreffende de vrijheid van vestiging van dienstverrichters zijn ook van toepassing in zuiver interne situaties. Het bestemmingsplanvoorschrift vormt een 'eis' in de zin van artikel 15, lid 2, van de dienstenrichtlijn, aangezien het voorschrift de toegang tot of de uitoefening van de dienstenactiviteit afhankelijk stelt van een territoriale beperking. Dit is volgens het Hof toegestaan mits de Raad van State oordeelt dat wordt voldaan aan de voorwaarden inzake non-discriminatie, noodzakelijkheid en evenredigheid. De uitspraak is gedeeltelijk in overeenstemming met de door Nederland ingediende standpunten in deze zaken.

Arrest van het Hof van 14 november 2018, Danieli & C. Officine Meccaniche e.a., zaak C-18/17 (Oostenrijk)
Danieli is een in Italië gevestigde vennootschap. Zij heeft van een in Oostenrijk gevestigde vennootschap een opdracht aangenomen tot de bouw van een draadwalserij in Oostenrijk. Om die opdracht uit te voeren wilde Danieli (onder meer) vier Kroatische werknemers inzetten.
De Kroatische werknemers werden aan Danieli ter beschikking gesteld door een in Kroatië gevestigde vennootschap. Zij bleven in dienst bij die Kroatische vennootschap en zij waren in Kroatië aangesloten bij het stelsel van sociale zekerheid. In Oostenrijk was voor de tewerkstelling van de Kroatische werknemers een werkvergunning vereist. De vraag was of het Unierecht zich verzet tegen dit vereiste. Het Hof stelt vast dat het hier gaat om een dienstverrichting waarbij sprake is van tijdelijk verkeer van werknemers zoals bedoeld in artikel 1, lid 3, onder c) van de detacheringsrichtlijn (96/71/EG). Volgens het Hof valt deze vorm van terbeschikkingstelling van werknemers binnen de werkingssfeer van de Toetredingsakte van Kroatië (bijlage V, hoofdstuk 2, punt 1 en 2). Het is de lidstaten op grond daarvan toegestaan om gedurende een overgangsperiode na toetreding van Kroatië maatregelen toe te passen om de toegang van Kroatische onderdanen tot hun arbeidsmarkten te regelen. Het Oostenrijkse vereiste van een werkvergunning is aan te merken als een toegestane maatregel, aldus het Hof. Deze uitkomst is in lijn met hetgeen Nederland heeft betoogd.

Advies van het EVA-Hof van 16 november 2018, Henrik Kristoffersen, zaak E-8/17 (Noorwegen)
Kristoffersen is lid van het Noorse nationale skiteam. Hij wil een eigen sponsorcontract afsluiten met Red Bull voor vermelding van het Red Bull-logo op de helm die hij draagt tijdens wedstrijden waarin hij uitkomt voor Noorwegen. De Noorse Ski Federatie (NSF) weigerde toestemming hiervoor te verlenen, omdat het zelf sponsorcontracten heeft en de plek op de helm is voorbehouden aan de hoofdsponsor van NSF. Kristoffersen vecht die beslissing aan voor de Noorse rechter. Hij stelt dat een vereiste van voorafgaande toestemming inbreuk maakt op zijn vrijheid van dienstverrichting. De Noorse rechter vraagt advies aan het EVA-Hof over de vraag of een dergelijke vereiste moet worden beoordeeld onder de dienstenrichtlijn (2006/123) of onder artikel 36 van de EER-overeenkomst. Bij zijn beoordeling stelt het EVA-Hof voorop dat Kristoffersen marketingdiensten verleent. Dat doet hij in en vanuit Noorwegen, omdat hij daar zijn professionele activiteiten op een stabiele en continue basis verricht. Anders dan

de Nederlandse regering had betoogd, is volgens het EVA-Hof niet de dienstenrichtlijn, maar artikel 36 EER het toetsingskader. Een vereiste van voorafgaande toestemming beperkt de vrijheid van dienstverrichting, maar kan worden gerechtvaardigd. Daarbij is met name van belang dat er een eerlijke balans is tussen de belangen van de bond en die van de sporter, doordat hij bijvoorbeeld een eerlijk deel van de inkomsten uit sponsorcontracten ontvangt. Deze materiële uitkomst is in lijn met de Nederlandse inbreng.

Vrij verkeer – Goederen

Arrest van het Hof van 7 juni 2018, Scotch Whisky Association tegen M. Klotz, C-44/17 (Duitsland)

De Scotch Whisky Association vorderde voor de Duitse rechter dat meneer Klotz niet langer whisky mocht verkopen onder de naam Glen Buchenbach. Deze naam zou een associatie oproepen met Schotland en de beschermde oorsprongsnaam Scotch Whisky. De verwijzende rechter vraagt het Hof uitleg van artikel 16 (a)-(c) van de verordening betreffende de bescherming van geografische aanduidingen van gedistilleerde dranken (110/2008).
Het Hof oordeelt dat onder artikel 16 (a) een enkele associatie onvoldoende is. Onder die bepaling geldt dat het betwiste element moet worden gebruikt in een vorm die identiek is aan de beschermde aanduiding, of fonetisch en/of visueel daarmee vergelijkbaar is. Onder artikel 16 (b) en (c) volstaat een associatie kort gezegd wel. Daarbij is voor het Hof niet van belang dat het product de werkelijke oorsprong vermeldt. Deze uitleg van artikel 16 (b) en (c) is niet overeenkomstig het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 14 juni 2018, Lubrizol France, C-39/17 (Frankrijk)

In deze zaak staat de vraag centraal of de zogenoemde solidariteitsheffing die in Frankrijk wordt opgelegd aan vennootschappen, in overeenstemming is met het vrij verkeer van goederen. Deze regeling houdt in dat wanneer de jaaromzet van vennootschappen een bepaald bedrag bereikt, de grondslag voor de geheven bijdragen mede gebaseerd wordt op de waarde die exportgoederen na uitvoer hebben in een andere lidstaat. Wanneer diezelfde goederen echter binnen het grondgebied van de betrokken lidstaat worden overgebracht, wordt de waarde ervan pas in die grondslag opgenomen wanneer zij worden verkocht. Het Hof oordeelt dat artikelen 28 en 30 VWEU zich niet verzetten tegen deze regeling als aan drie voorwaarden is voldaan. 1) De waarde van de goederen mag niet nogmaals in de

betrokken grondslag worden meegerekend wanneer zij vervolgens in de andere lidstaat worden verkocht. 2) De waarde van de goederen wordt afgetrokken van de betrokken grondslag wanneer zij niet bestemd zijn om in de andere lidstaat te worden verkocht of wanneer zij worden teruggebracht naar de lidstaat van oorsprong zonder dat zij zijn verkocht. 3) De voordelen die voortvloeien uit de voornoemde bijdragen, mogen niet volledig de last compenseren die bij het in de handel brengen ervan drukt op het binnenlandse product dat op de binnenlandse markt wordt verhandeld. Nederland had zich op het standpunt gesteld dat deze regeling wel in strijd is met de artikelen 28 en 30 VWEU.

Arrest van het Hof van 6 december 2018, FENS, C-305/17 (Slowakije)
De zaak gaat over een Slowaakse heffing op diensten van elektriciteitstransport. De heffing gold enkel voor de export van elektriciteit die op het Slowaakse grondgebied was geproduceerd. Het Hof moet de vraag beantwoorden of de heffing in strijd is met het vrij verkeer van goederen binnen de Unie. Het Hof stelt vast dat de richtlijnen inzake de interne energiemarkt (waaronder richtlijn 2003/54) dergelijke heffingen niet uitputtend regelen. Daarom kan getoetst worden aan artikel 28 VWEU. Het Hof oordeelt dat de heffing de elektriciteit belast en enkel wordt opgelegd wegens grensoverschrijding. Er is geen aanwijzing dat de heffing een tegenprestatie vormt voor een daadwerkelijk verleende dienst. Daarmee is de heffing naar het oordeel van het Hof een verboden heffing van gelijke werking in de zin van artikel 28 VWEU. Dit geldt zowel voor elektriciteit die naar een andere lidstaat wordt uitgevoerd, als voor die welke naar derde landen wordt geëxporteerd. De uitspraak is niet geheel in overeenstemming met het Nederlandse standpunt in deze zaak.

Vrij verkeer – Personen

Arrest van het Hof van 17 april 2018, Vomero, zaak C-424/16 (Verenigd Koninkrijk)
Het Hof heeft deze zaak gevoegd met zaak C-316/16. Nederland heeft alleen meegedaan in zaak C-424/16. De aanleiding voor deze zaak was een verwijderingsbevel jegens Vomero, een Italiaanse burger, uitgevaardigd door de Secretary of State. De verwijzende rechter vraagt het Hof of een Unieburger pas beschermd wordt tegen uitzetting wanneer er sprake is van een 'duurzaam verblijf' in de zin van de richtlijn vrij verkeer (2004/38). Het gastland kan namelijk geen verwijderingsmaatregel treffen ten aanzien van

een Unieburger die een recht van duurzaam verblijf op zijn grondgebied heeft verworven, tenzij sprake is van 'ernstige redenen van openbare orde of openbare veiligheid'. Het Hof legt artikel 28, lid 3, onder a) van de richtlijn uit en oordeelt dat als voorwaarde voor de bescherming tegen verwijdering van het grondgebied geldt dat de betrokkene over een duurzaam verblijfsrecht in de zin van artikel 16 en artikel 28, lid 2, van deze richtlijn beschikt. Dit is in lijn met het Nederlandse standpunt.

Arrest van het Hof van 2 mei 2018, K en H, gevoegde zaken C-331/16 en C-366/16 (Nederland, Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Middelburg, resp. België, Raad voor Vreemdelingenbetwistingen)

Dit arrest is gewezen in twee gevoegde zaken waarin de immigratie-autoriteiten verblijf onder de richtlijn vrij verkeer hebben ontzegd omdat aan betrokkene eerder de vluchtelingenstatus was geweigerd op grond van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag. De vraag aan het Hof is hoe zo'n 1F-besluit kan worden meegewogen in een besluit tot weigering van verblijf wegens redenen van openbare orde onder artikel 27 van de richtlijn vrij verkeer. Het Hof oordeelt dat per geval moet worden bekeken of de betrokkene een actuele, werkelijke en voldoende ernstige bedreiging voor een fundamenteel belang van de samenleving vormt. Het bestaan van een dergelijke bedreiging volgt niet automatisch uit een 1F-besluit, maar moet worden vastgesteld op basis van het persoonlijke gedrag van betrokkene, rekening houdend met de vaststellingen in het 1F-besluit omtrent onder meer de aard en de ernst van verweten misdrijven, de mate van persoonlijke betrokkenheid daarbij en het al dan niet bestaan van een strafrechtelijke veroordeling. Tevens moet in aanmerking worden genomen hoeveel tijd verstreken is sinds het vermoede plegen van de misdrijven en hoe de betrokkene zich nadien heeft gedragen. Deze uitspraak wijkt af van de Nederlandse inbreng.

Arrest van het Hof van 5 juni 2018, Coman e.a., zaak C-673/16 (Roemenië)

Deze zaak gaat over de uitleg van het begrip 'echtgenoot' in de richtlijn vrij verkeer. De kernvraag is of dit begrip ook betrekking heeft op een echtgenoot van hetzelfde geslacht. Aanleiding voor de zaak was de afwijzing door de Roemeens autoriteiten van een recht op verblijf voor een Amerikaanse echtgenoot van een Roemeen. De Amerikaan en de Roemeen (beiden man) waren in België getrouwd, hadden daar een gezinsleven opgebouwd en wilden zich vestigen in Roemenië. Roemenië erkent het

huwelijk tussen personen van gelijk geslacht niet en ontzegde de Amerikaan een recht op verblijf bij zijn echtgenoot in Roemenië. Het Hof stelt vast dat het begrip 'echtgenoot' uit de burgerschapsrichtlijn geslachtsneutraal is. Wanneer het gaat om de beoordeling van een recht op verblijf van Unieburgers of familieleden, kan een lidstaat zich niet met een beroep op zijn nationale recht verzetten tegen de erkenning van een in een andere lidstaat gesloten huwelijk tussen personen van een gelijk geslacht. Dat zou een belemmering van het recht op vrij verkeer en verblijf (artikel 21 VWEU) opleveren. Deze belemmering kan niet worden gerechtvaardigd, ook niet om redenen van nationale identiteit. De erkenning van het huwelijk tussen personen van gelijk geslacht dient in dit kader namelijk enkel de toekenning van een verblijfsrecht. Daarmee wordt geen afbreuk gedaan aan het instituut huwelijk zoals omschreven in het nationale recht. Dit arrest is geheel in lijn met het Nederlandse standpunt.

Doorhalingen

In de volgende zaken waarin de Nederlandse regering opmerkingen had ingediend, hebben de verwijzende rechters de prejudiciële vragen ingetrokken. Het Hof heeft daarin dan ook geen uitspraak gedaan.
Het gaat om de zaken C-644/16 Synthon, C-256/17 Sandd en C-586/17 D en I.

Niet-ontvankelijke beroepen

In zaak T-818/16, Netflix International en Netflix tegen Commissie, had Nederland een verzoek tot interventie aan de zijde van Netflix gedaan, om zich uit te kunnen laten over de zaak ten gronde. De zaak is echter door het Gerecht als niet-ontvankelijk afgedaan, zodat daaraan niet werd toegekomen.

Bijlage 1

In 2018 afgedane zaken met Nederlandse inbreng

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-360/15 en C-31/16	**X en Visser**	vrij verkeer van diensten; dienstenrichtlijn; telecom
C-518/15	**Matzak**	sociaal beleid; arbeidstijden
C-524/15	**Menci**	strafrecht; BTW; ne bis in idem; handvest grondrechten
C-574/15	**Mauro Scialdone**	BTW; fraudebestrijding; bescherming financiële belangen van de Unie
C-626/15	**Commissie tegen Raad**	externe betrekkingen; bevoegdheid
C- 15/16	**Baumeister**	financiële markten
C-116/16 en C-117/16	**T Danmark e.a.**	belastingen; moeder-dochter richtlijn; belastingontwijking
C-181/16	**Gnandi**	terugkeerrichtlijn
C-191/16	**Pisciotti**	gelijke behandeling; vrij verkeer van diensten; vrij verkeer van personen
C-210/16	**Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein**	bescherming persoonsgegevens
C-284/16	**Achmea**	investeringsbeschermingsovereen-komst (IBO)
C-320/16	**Uber France**	vervoer; technische voorschriften; oneerlijke handelspraktijken
C-331/16 en C-366/16	**K e.a.**	verblijfsstatus; asiel; ongewenst-verklaring; bedreiging openbare orde en veiligheid
C-380/16	**Commissie tegen Duitsland**	BTW
C-398/16 en C-399/16 X	**X**	belastingen
C-424/16	**Vomero**	verblijfsstatus

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-426/16	**Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen e.a.**	dierenwelzijn
C-463/16	**Stadion Amsterdam**	BTW; vrij verkeer van diensten
C-473/16	**F**	asiel; handvest grondrechten
C-480/16	**Fidelity Funds**	belastingen; dividend
C-528/16	**Confédération paysanne e.a.**	milieu; genetisch gemodificeerde organismen; interne markt
C-550/16	**A et S**	gezinshereniging
C-551/16	**Klein Schiphorst**	sociale zekerheid; 330; vrij verkeer van personen
C-577/16	**Trinseo Deutschland**	broeikasgasemissierechten; rechtstreekse werking
C-659/16	**Commissie tegen Raad**	externe betrekkingen; bevoegdheid
C-667/16	**Nooren**	landbouw en visserij; dierenwelzijn; subsidies
C-673/16	**Coman**	vrij verkeer van personen; gelijke behandeling; handvest grondrechten
C-15/17	**Bosphorus Queen Shipping**	zeerecht; milieu
C-18/17	**Danieli et C Officine Meccaniche e.a.**	vrij verkeer van diensten; arbeids-voorwaarden en arbeidsrecht
C-39/17	**Lubrizol France**	vrij verkeer van goederen
C-44/17	**The Scotch Whisky Association**	etikettering; beschermde oorsprongsbenaming
C-121/17	**Teva UK e.a.**	octrooi; geneesmiddelen
C-122/17	**Smith**	verzekeringen
C-164/17	**Grace et Sweetman**	habitatrichtlijn; vogelrichtlijn
C-175/17	**X**	asiel; illegaal
C-180/17	**X et Y**	asiel

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-213/17	**X**	asiel; Dublin verordening
C-247/17	**Raugevicius**	vrij verkeer van personen; discriminaliteit; overlevering
C-257/17	**C en A**	gezinshereniging; inburgering; bevoegdheid
C-262/17, C-263/17 en C-273/17	**Solvay Chimica Italia e.a. e.a.**	interne markt; energie
C-293/17 en C-294/17	**Mobilisation for the Environment en Vereniging Leefmilieu en Stichting Werkgroep Behoud de Peel**	habitatrichtlijn; Natura 2000
C-305/17	**FENS**	vrij verkeer van goederen; douanerechten
C-310/17	**Levola Hengelo**	intellectuele eigendom; auteursrecht
C-369/17	**Ahmed**	asiel; strafrecht; immigratie
C-372/17	**Vision Research Europe**	belastingen; gelijke behandeling;
C-380/17	**K en B**	bevoegdheid; gezinshereniging
C-47/17 en C-48/17	**X e.a.**	asiel; Dublin verordening
C-484/17	**K**	gezinshereniging; inburgering
C-514/17	**Sut**	EAB; wederzijdse erkenning van strafvonnissen
C-521/17	**SNB-REACT**	intellectuele eigendom; informatie
C-552/17	**Alpenchalets Resorts**	BTW; Fiscale en financiële zaken
C-575/17	**Sofina e.a.**	fiscale en financiële zaken; belastingen
C-662/17	**E.G.**	asiel
C-216/18 PPU	**Minister for Justice and Equality**	Europees aanhoudingsbevel; rechtstaat

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-220/18 PPU	**Generalstaatsanwalt-schaft**	EAB; detentie; Hongarije; EU-Handvest grondrechten
C-310/18 PPU	**Milev**	strafrecht
C-551/18 PPU	**IK**	Europees aanhoudingsbevel; strafrecht; overlevering
E-8/17	**Henrik Kristoffersen – the Norwegian Ski Federation**	sport; dienstenrichtlijn; EER
T-160/16	**Groningen Seaports NV e.a.**	staatssteun
T-283/15	**Esso Raffinage tegen ECHA**	REACH
T-818/16	**Netflix International en Netflix tegen Commissie**	vrij verkeer van diensten; media

Bijlage 2

Aanhangige zaken per 1 maart 2019 waarin de Nederlandse regering meedoet

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-391/16	**M**	asiel; handvest grondrechten
A-1/17	**Adviesverzoek (CETA)**	handelsakkoorden
C-156/17 en C-157/17	**Köln-Aktienfonds Deka e.a.**	vrij verkeer van kapitaal; dividend; beleggingen
C-163/17	**Jawo**	asiel; Dublin verordening
C-221/17	**Tjebbes e.a.**	burgerschap; handvest grondrechten; vrij verkeer
C-297/17, C-318/17 en C-319/17	**Ibrahim e.a.**	asiel; Dublin verordening.
C-324/17	**Gavanozov**	rechtsinstrumenten; rechtstreekse werking
C-347/17	**A e.a.**	volksgezondheid; voedselveiligheid
C-391/17	**Commissie tegen verenigd Koninkrijk**	eigen middelen; LGO; BTW
C-393/17	**Kirschstein**	dienstenrichtlijn; evenredigheids-beginsel; diplomaerkenning; onderwijs
C-395/17	**Commissie tegen Nederland**	begroting; BTW; LGO
C-431/17	**Monachos Eirinaios**	advocaten; beroepskwalificaties
C-443/17	**Abraxis Bioscience**	geneesmiddelen; octrooi
C-517/17, C-540/17 en C-541/17	**JT Addis e.a.**	asiel; migratie
C-568/17	**Geelen**	belastingen;BTW
C-573/17	**Poplawski II**	Europees Aanhoudingsbevel
C-557/17	**Y.Z. e.a.**	gezinshereniging; migratie; fraude

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-582/17 en C-583/17	**H. e.a.**	Dublin verordening; verblijfsstatus
C-591/17	**Oostenrijk tegen Duitsland**	vrij verkeer van personen; belastingen; discriminatie
C-598/17	**A-Fonds**	staatssteun; belastingen
C-608/17	**Holmen**	moeder-dochter richtliijn; belastingen
C-623/17	**Privacy International**	bescherming persoonsgegevens
C-624/17	**Tronex**	afvalstoffenrichtlijn
C-631/17	**Inspecteur van de Belastingdienst**	verzekeringen; sociale zekerheid
C-634/17	**ReFood**	afvalstoffen
C-635/17	**E.**	gezinshereniging
C-644/17	**Eurobolt**	bevoegdheid; antidumping; douane; gecombineerde nomenclatuur
C-646/17	**Moro**	strafrecht
C-677/17	**Çoban**	associatieovereenkomsten; uitkering
C-650/17	**Royalty Pharma Collection Trust**	octrooi; geneesmiddelen
C-720/17	**Bilali**	asiel
C-723/17	**Craeynest e.a.**	luchtkwaliteit
C-2/18	**Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė**	oneerlijke bedingen; landbouw en visserij
C-38/18	**Gambino et Hyka**	strafrecht
C-59/18	**Italie Raad**	agentschappen
C-60/18	**Tallinna Vesi**	afvalstoffenrichtlijn
C-70/18	**A e.a.**	biometrie; verblijfsvergunning; associatieovereenkomsten; Turkije; bescherming persoonsgegevens; handvest grondrechten

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-93/18	**Bajratari**	EU-burgerschap; derdelanders; verblijfsstatus; Brexit
C-94/18	**Nalini Chenchooliah**	verblijfsstatus; EU-burgerschap
C-95/18 en C-96/18	**Van den Berg & Giesen e.a.**	sociale zekerheid
C-98/18	**T. Boer & Zonen**	voedselveiligheid
C-128/18	**Dorobantu**	Europees aanhoudingsbevel; detentie; overlevering
C-129/18	**SM**	EU-burgerschap; derdelanders; verblijfsstatus
C-134/18	**Vester**	sociale zekerheid; vrij verkeer
C-137/18	**Hapeg Dresden**	dienstenrichtlijn
C-142/18	**Skype Communications**	telecom
C-160/18	**X**	invoer; douanerechten
C-182/18	**Milaan tegen Raad**	agentschappen; besluitvormingsprocedures
C-182/18 R	**Milaan tegen Raad**	agentschappen; besluitvormingsprocedures
C-183/18	**Bank BGŻ BNP Paribas**	uitvoering; sancties
C-197/18	**Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland e.a.**	waterbeheer; procesbevoegdheid
C-212/18	**Prato Nevoso Termo Energy**	afvalstoffen; hernieuwbare bronnen
C-233/18	**Haqbin**	asiel
C-249/18	**CEVA Freight Holland**	belastingen; douane; vrij verkeer
C-251/18	**Trace Sport**	antidumping; douane; vrij verkeer; gecombineerde momenclatuur
C-257/18 en C-258/18	**Güler e.a.**	sociale zekerheid; associatieovereenkomsten
C-288/18	**X**	gecombineerde nomenclatuur; douane

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-311/18	**Facebook Ireland & Schrems**	gegevensbescherming
C-314/18	**SF**	Europees aanhoudingsbevel
C-341/18	**J. e.a.**	Schengen; zeerecht
C-363/18	**Organisation juive européenne et Vignoble Psagot**	consumenten; voedselveiligheid; informatie
C-380/18	**E.P.**	Schengen; openbare orde, openbare veiligheid, volksgezondheid
C-381/18 en C-382/18	**G.S. e.a.**	gezinshereniging; openbare orde, openbare veiligheid, volksgezondheid
C-386/18	**Coöperatieve Producentenorganisatie en Beheersgroep Texel**	landbouw en visserij; subsidie
C-405/18	**AURES Holdings**	belastingen; fiscale en financiële zaken
C-420/18	**IO**	arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht
C-445/18	**Vaselife International et Chrysal International**	gewasbeschermingsmiddelen; besluitvormingsprocedures
C-467/18	**Rayonna prokuratura Lom**	strafrecht; toegang tot rechter; handvest grondrechten
C-469/18 en C-470/18	**Belgische Staat e.a.**	belastingen; BTW; Strafrecht
C-471/18 P	**Duitsland tegen Esso Raffinage**	REACH
C-477/18 en C-478/18	**Exportslachterij J. Gosschalk e.a.**	landbouw en visserij; dierenwelzijn
C-488/18	**Golfclub Schloss Igling**	BTW; sport
C-508/18 en C-509/18	**Minister for Justice and Equality e.a**	onafhankelijkheid; uitvoering
C-519/18	**Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal**	gezinshereniging; asiel

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-520/18	**Ordre des barreaux francophones et germanophone e.a.**	bescherming persoonsgegevens
C-522/18 PPA	**Zakład Ubezpieczeń Społecznych**	bevoegdheden; rechtstaat; discriminatie; pensioenen
C-541/18	**AS v Deutsches Patent u Markenamt**	merken
C-548/18	**BGL BNP Paribas SA**	insolventie; Rome I
C-558/18 en C-563/18	**Miasto Łowicz e.a.**	rechtsbescherming; rechtstaat
C-575/18 P	**Czech Republic v. Commission**	beroepskwalificaties
C-578/18	**Energiavirasto**	elektriciteitsmarkt
C-584/18	**DZ-Blue Air - Airline Management Solutions SRL**	Schengengrenscode; instapweigering; compensatie luchtpassagiers
C-592/18	**Darie BV**	gewasbeschermingsmiddelen; biociden
C-610/18	**AFMB e.a.**	sociale zekerheid
C-620/18	**Hongarije tegen Raad en Europees Parlement**	detacheringsrichtlijn
C-626/18	**Polen tegen Europees Parlement en Raad van de Europese Unie**	detacheringsrichtlijn
C-634/18	**Prokuratura Rejonowa w Słupsku**	strafrecht; gelijke behandeling
C-649/18	**A**	geneesmiddelen; mededinging; interne markt
C-654/18	**Interseroh**	afvalstoffen
C-668/18 PPA	**Uniparst**	onafhankelijkheid; pensioenen
C-671/18	**Centraal Justitieel Incassobureau**	rechtsbescherming; verkeersboetes

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
C-673/18	**Santen**	octrooi; geneesmiddelen
C-678/18	**Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden**	bevoegdheid
C-724/18 en C-727/18	**Cali Apartments e.a.**	dienstenrichtlijn
C-777/18	**Vas Megyei Kormányhivatal**	sociale zekerheid; ziektekosten; vrij verkeer van diensten
C-791/18	**Stichting Schoonzicht**	BTW
C-806/18	**JZ**	migratie; strafrecht
C-810/18	**DHL logistics**	douaneindeling
C-814/18	**Ursa Major Services**	subsidie; landbouw en visserij
C-815/18	**Federatie Nederlandse Vakvereniging**	detacheringsrichtlijn; vervoer
C-826/18	**Stichting Varkens in Nood e.a.**	milieuaansprakelijkheid; informatie; toegang tot rechter
C-836/18	**Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real**	migratie; verblijfsvergunning; sociale zekerheid
E-2/18 -	**C v Concordia Schweiz. Kranken- und Unfallversicherung AG, Landesvertretung Liechtenstein**	sociale zekerheid
T-146/16	**Natuurmonumenten tegen Commissie**	staatssteun
T-125/17	**BASF Grenzach - ECHA**	REACH
T-245/17	**ViaSat tegen Commissie**	telecom
T-660/18	**VodafoneZiggo Group/Commissie**	telecom; mededinging

Zaaknr.	Zaaknaam	Trefwoorden
T-738/18	**La Quadrature du Net e.a. tegen Commissie**	bescherming persoonsgegevens
T-760/15	**Nederland tegen Commissie**	directe belasting

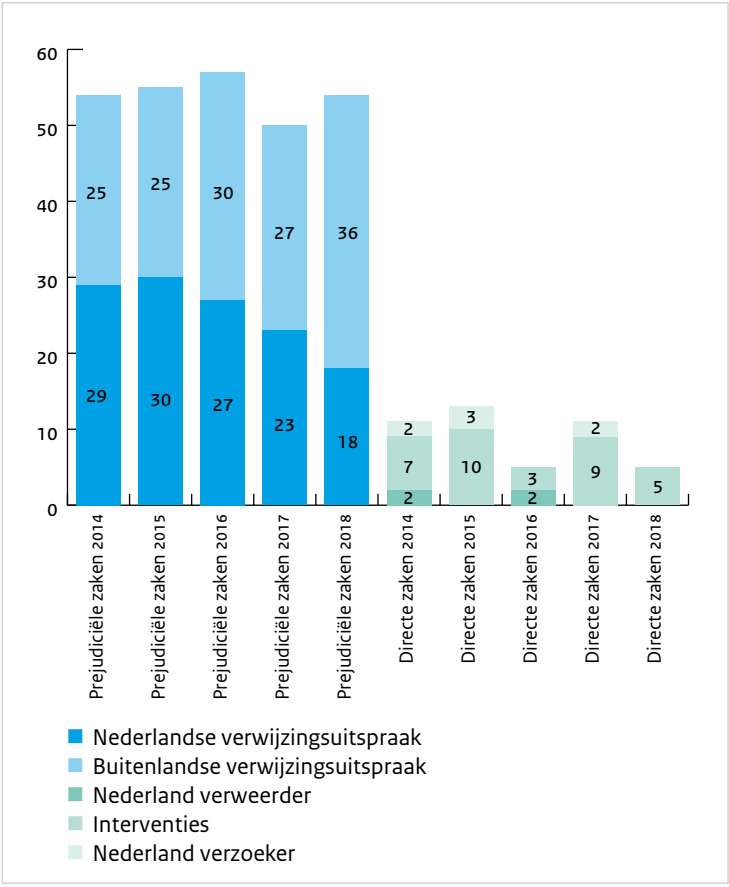
Bijlage 3

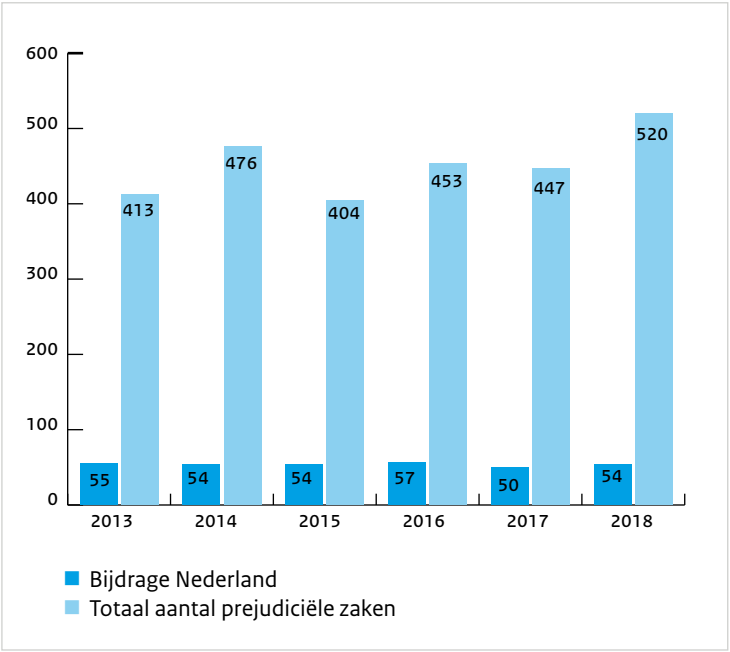
Statistieken van de Nederlandse inbreng bij het Hof van Justitie, het Gerecht en het EVA-Hof in 2018

De grafiek op pagina 66 is een numerieke weergave van de in hoofdstuk 2 van dit jaarbericht besproken zaken. Het gaat om zaken waarin in 2018 uitspraak is gedaan door de Europese hoven en waaraan de Nederlandse regering een bijdrage heeft geleverd. Zoals zichtbaar is in de grafiek, ging het in 2018 om 54 prejudiciële zaken en 5 rechtstreekse zaken.

Het Hof heeft in 2018 in totaal 760 zaken afgedaan tegen 699 in 2017. Daarvan waren in 2018 520 prejudiciële zaken. Het Gerecht heeft in 2018 in totaal 1009 zaken afgedaan. In 2017 waren dit er 895.

De grafiek op pagina 67 toont de relatieve bijdrage van de Nederlandse regering in prejudiciële zaken aanhangig bij het Hof. Per jaar wordt de verhouding weergegeven tussen de afgedane prejudiciële zaken waaraan de Nederlandse regering heeft deelgenomen en het totaal aantal prejudiciële zaken dat door het Hof is afgedaan.

60
50
40
30
20
10
0
25
25
30
27
36
29
30
27
23
18
2
7
2
3
10
3
2
2
9
5
Prejudiciële zaken 2014
Prejudiciële zaken 2015
Prejudiciële zaken 2016
Prejudiciële zaken 2017
Prejudiciële zaken 2018
Directe zaken 2014
Directe zaken 2015
Directe zaken 2016
Directe zaken 2017
Directe zaken 2018
Nederlandse verwijzingsuitspraak
Buitenlandse verwijzingsuitspraak
Nederland verweerder
Interventies
Nederland verzoeker

600
500
400
300
200
100
0
55
413
54
476
54
404
57
453
50
447
54
520
2013
2014
2015
2016
2017
2018
Bijdrage Nederland
Totaal aantal prejudiciële zaken

Uitgave: ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Juridische Zaken / Europees Recht
Redactie: Esther Verschuur
Foto omslag: Foto G. Fessy © Hof van Justitie van de EU
Opmaak: Xerox/OBT, Den Haag
www.minbuza.nl | april 2019

viezen | Asiel en Migratie | Associatieverdrag Turkije | Burgerschap | Burgerlijke en handelszaken - EEX-verordening | Douane | Externe betrekkingen

Deze brochure is een uitgave van:
Het ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag
www.rijksoverheid.nl
© Buitenlandse Zaken | april 2019

18BUZ120303|N